

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

ВІТКІВСЬКИЙ Павло Андрійович

**Доходи місцевих бюджетів України: особливості
формування в умовах війни та проблеми
забезпечення / Revenues of local budgets of Ukraine:
peculiarities of formation in the conditions of war and
problems of provision**

спеціальність: 072 Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-наукова програма – Публічні фінанси

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФПФм-22
П. А. Вітківський

Науковий керівник:
д.е.н., професор, З. М. Лободіна

Кваліфікаційну роботу
Допущено до захисту:

"__" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
_____ **А. І. Крисоватий**

ТЕРНОПІЛЬ - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади доходів місцевих бюджетів як детермінанти соціально-економічного розвитку територій	6
1.1. Концептуалізація формування доходів місцевих бюджетів	6
1.2. Механізм формування доходів місцевих бюджетів	12
Висновки до розділу 1	19
РОЗДІЛ 2. Практика і проблематика формування доходів місцевих бюджетів	21
2.1. Особливості планування доходів місцевих бюджетів	21
2.2. Аналіз формування доходів місцевих бюджетів в умовах війни	28
Висновки до розділу 2	37
РОЗДІЛ 3. Перспективи росту доходів місцевих бюджетів в умовах війни та післявоєнного відновлення	38
3.1. Напрями вдосконалення планування доходів місцевих бюджетів	38
3.2. Шляхи збільшення фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування	44
Висновки до розділу 3	55
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Зростання ролі місцевого самоврядування в Україні робить питання наповнення місцевих бюджетів одним із найактуальніших. Диверсифікація джерел доходів стає ключовим фактором зміцнення фінансової бази місцевих органів влади та їх здатності виконувати свої повноваження.

В умовах трансформаційних процесів, доповнених загрозами триваючої війни, спостерігається безліч проблем і викликів у сфері формування доходів місцевих бюджетів, зокрема: структурне різноманіття доходів (місцеві бюджети формуються з різних джерел, кожне з яких має свої особливості та обмеження); неефективність методів формування доходів (деякі методи формування доходів не відповідають сучасним економічним реаліям та не стимулюють економічне зростання на місцях); недостатня фіскальна спроможність місцевого оподаткування (існуюча система місцевого оподаткування не дозволяє місцевим органам влади мобілізувати достатньо коштів для виконання своїх функцій); залежність від трансфертів з державного бюджету (отримання місцевими бюджетами значної кількості трансфертів, особливо субвенцій, обмежує бюджетну самостійність місцевих органів влади та робить їх вразливими до змін в державній бюджетній політиці); неефективне використання позикових інструментів для фінансування своїх потреб. Наслідком цього є обмеження бюджетної самостійності, зокрема у сфері бюджетної політики, деформація фінансового вирівнювання територій в бік посилення регіональної нерівності, нездатність органів місцевого самоврядування в повній мірі виконувати повноваження через брак коштів.

З огляду на зазначене, виникає необхідність розробки нових концептуальних підходів до модернізації дохідної бази місцевих бюджетів, збільшення частки власних доходів місцевих бюджетів, оптимізації системи міжбюджетних трансфертів, підвищення фіскальної спроможності місцевого

оподаткування, активного використання позикових інструментів для фінансування своїх потреб.

Проблематиці формування доходів місцевих бюджетів присвячено праці відомих українських та зарубіжних учених – В. Л. Андрущенко, У. З. Ватаманюк-Зелінської, Г. В. Возняк, В. Г. Дем'янишина, О. М. Десятнюк, Т. І. Єфименко, Ю. Б. Іванова, М. І. Карліна, О. П. Кириленко, І. Кравченка, А. І. Крисоватого, М. І. Крупки, Л. В. Лисяк, З. М. Лободіної, І. О. Луніної, І. О. Лютого, В. М. Опаріна, В. В. Письменного, О. Д. Рожка, С. В. Савчук, Л. П. Сідельникової, Л. Л. Тарангул, Ч. Тібу, О. І. Тулай, В. М. Федосова, А. Шаха, С. І. Юрія та інших, в яких розглядаються шляхи удосконалення формування доходів місцевих бюджетів в контексті реформування публічних фінансів.

Метою кваліфікаційної роботи є наукове обґрунтування теоретико-прикладних основ формування доходів місцевих бюджетів та визначення шляхів вирішення виявлених проблем в умовах війни.

До основних завдань проведеного дослідження віднесемо:

- ознайомлення із концептуальними засадами та механізмом формування доходів місцевих бюджетів як детермінанти соціально-економічного розвитку територій;
- аналіз практики та виявлення проблем формування доходів місцевих бюджетів в умовах війни;
- обґрунтування перспектив удосконалення планування доходів місцевих бюджетів та шляхів збільшення фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування в умовах війни та повоєнного відновлення.

Об'єктом кваліфікаційної роботи обрано доходи місцевих бюджетів України, а її **предметом** – концептуальні та практичні засади формування доходів місцевих бюджетів в умовах війни.

Для досягнення мети дослідження і вирішення поставлених завдань використано такі загальнонаукові та спеціальні **методи** як теоретичного узагальнення, аналізу, синтезу, діалектичний та графічний методи, дедукції, порівняння, групування, індукції, аналогії тощо. **Теоретичною базою** під час

написання кваліфікаційної роботи були доробки вітчизняних і зарубіжних економістів із проблематики місцевих фінансів.

Статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, нормативні документи, які регламентують формування доходів місцевих бюджетів, зокрема в умовах війни, формують **інформаційно-фактологічну базу дослідження.**

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні авторського підходу до дефініції «доходи місцевих бюджетів» та визначенні пропозицій щодо шляхів удосконалення планування доходів місцевих бюджетів та шляхів збільшення фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування в умовах війни.

Практичне значення одержаних наукових результатів полягає у практичній цінності висновків та пропозицій щодо удосконалення формування доходів місцевих бюджетів та можливості їх застосування органами місцевого самоврядування на практиці.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. За результати дослідження опубліковано тези у збірниках тез доповідей на наукових заходах.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Концептуалізація формування доходів місцевих бюджетів

Теоретична основа доходів бюджету ґрунтується на таких фундаментальних економічних категоріях, як фінанси, бюджет та податки. Ці поняття тісно пов'язані з доходами бюджету загалом, і, зокрема, з доходами місцевих бюджетів.

Доходи місцевих бюджетів – це частина фінансових ресурсів, що генеруються на території певного регіону / адміністративної території та використовуються для задоволення потреб його / її жителів.

Доходи місцевих бюджетів формуються з урахуванням специфічних потреб та пріоритетів розвитку конкретних територій, але, водночас, спрямовуються для фінансування загальнодержавних програм на місцевому рівні.

Важливість доходів місцевих бюджетів обумовлена тим, що вони:

- є фінансовою основою місцевого самоврядування (забезпечення функціонування органів влади на місцях, реалізація місцевих програм та заходів);
- спрямовуються на задоволення потреб жителів регіонів (фінансування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, інфраструктури тощо; підтримка розвитку економіки та культури);
- є інструментом сприяння децентралізації влади (розширення повноважень та можливостей місцевих органів влади; збільшення відповідальності за розвиток регіонів).

У Бюджетному кодексі України розмежовано дефініції «доходи бюджету» та «надходження бюджету» (рис. 1.1).

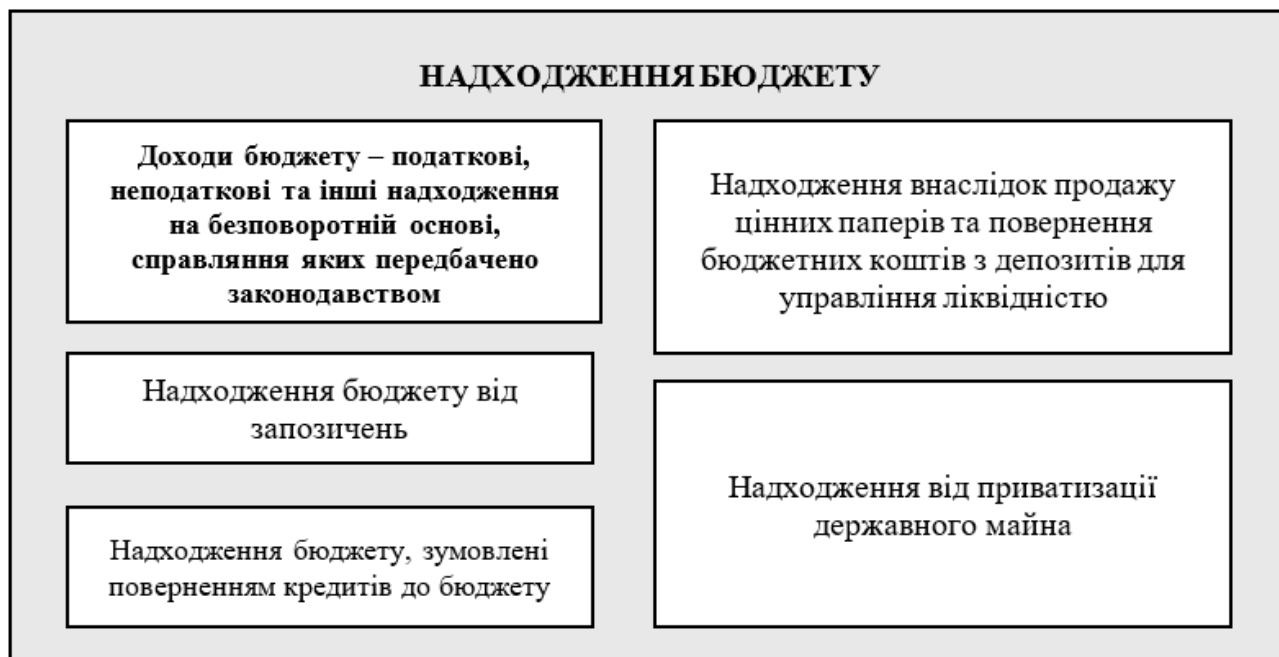

Рис. 1.1. Дефініція «доходи бюджету» як компонента надходжень бюджету *

* Складено на основі [1]

На основі систематизації підходів вітчизняних і зарубіжних науковців до дефініції «доходи місцевих бюджетів», можна сформуванати комплексний підхід до трактування зазначеного поняття (рис. 1.2).

Доходи місцевих бюджетів не виникають самі собою. Вони формуються завдяки чітко організованому процесу розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту (ВВП). Цей процес має низку характерних ознак:

- **безперервність:** формування доходів місцевих бюджетів – це безперервний процес, який триває протягом усього року;
- **грошове вимірювання:** елементи розподілу доходів виражаються у грошовій формі, що дозволяє чітко планувати та контролювати їх використання;
- **цільовий характер:** отримані доходи мають цільове призначення, тобто використовуються для фінансування конкретних програм та заходів, спрямованих на забезпечення життєдіяльності регіонів.

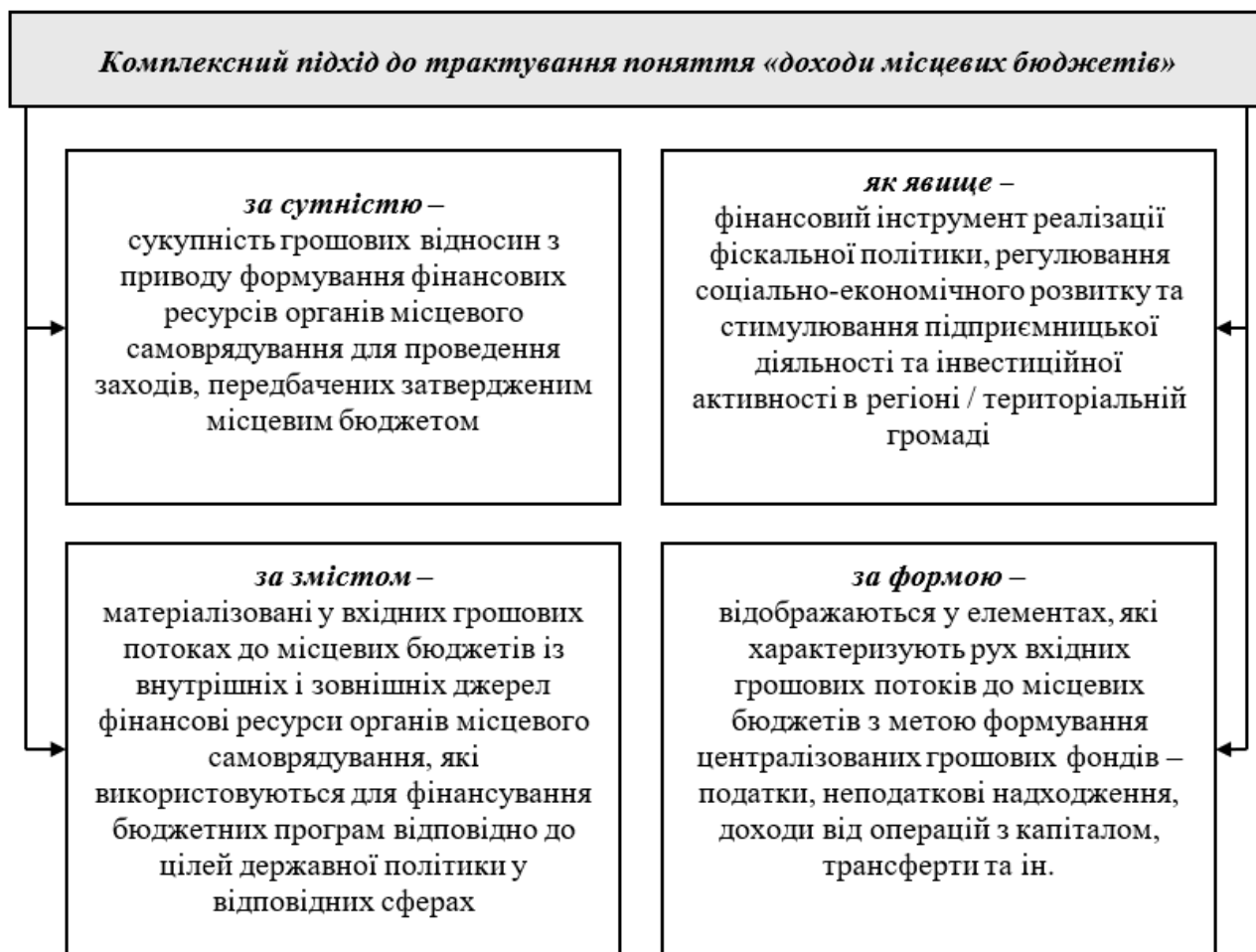

Рис. 1.2. Комплексний підхід до дефініції «доходи місцевих бюджетів» *

* Складено автором

Формування доходів місцевих бюджетів нерозривно пов'язане з бюджетним процесом. Це означає, що:

- доходи бюджету плануються та затверджуються в рамках бюджету;
- виконання плану надходжень до бюджету контролюється протягом усього року;
- за потреби вносяться зміни до плану доходів.

Важливо зазначити, що процес формування доходів місцевих бюджетів не завершується з закінченням бюджетного року. Він триває й далі, адже надходження коштів до бюджету не припиняються.

Невиконання розпису доходів місцевого бюджету може мати негативні наслідки:

- невиконання органами влади своїх функцій та завдань;

- деструктивні процеси в роботі органів влади;
- неможливість фінансування запланованих програм та заходів.

В економічній та юридичній літературі зустрічаються різні підходи до класифікації доходів місцевих бюджетів. Заслуговує на увагу запропонований В. Письменним поділ доходів залежно від методів формування (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Підходи до класифікації доходів місцевих бюджетів за методами формування [3, с. 49]

Загалом погоджуємось із запропонованим підходом автора, водночас хочемо зазначити, що позикові ресурси не є видом доходів місцевих бюджетів, а видом їх надходжень, відтак не можуть розглядатися як поворотна складова доходів місцевих бюджетів.

Залежно від призначення доходи бюджету класифікуються за різними ознаками (рис. 1.4). Узагальнюючи наукові праці та погляди [4–7], вважаємо за доцільне в складі доходів місцевих бюджетів виокремити:

– власні доходи, отримані на території органами місцевого самоврядування (власні доходи);

- загальнодержавні доходи, які законодавчо закріплені за місцевими бюджетами (закріплені доходи);
- доходи, які передаються до місцевого бюджету з іншого бюджету у вигляді міжбюджетних трансфертів (регулюючі доходи).

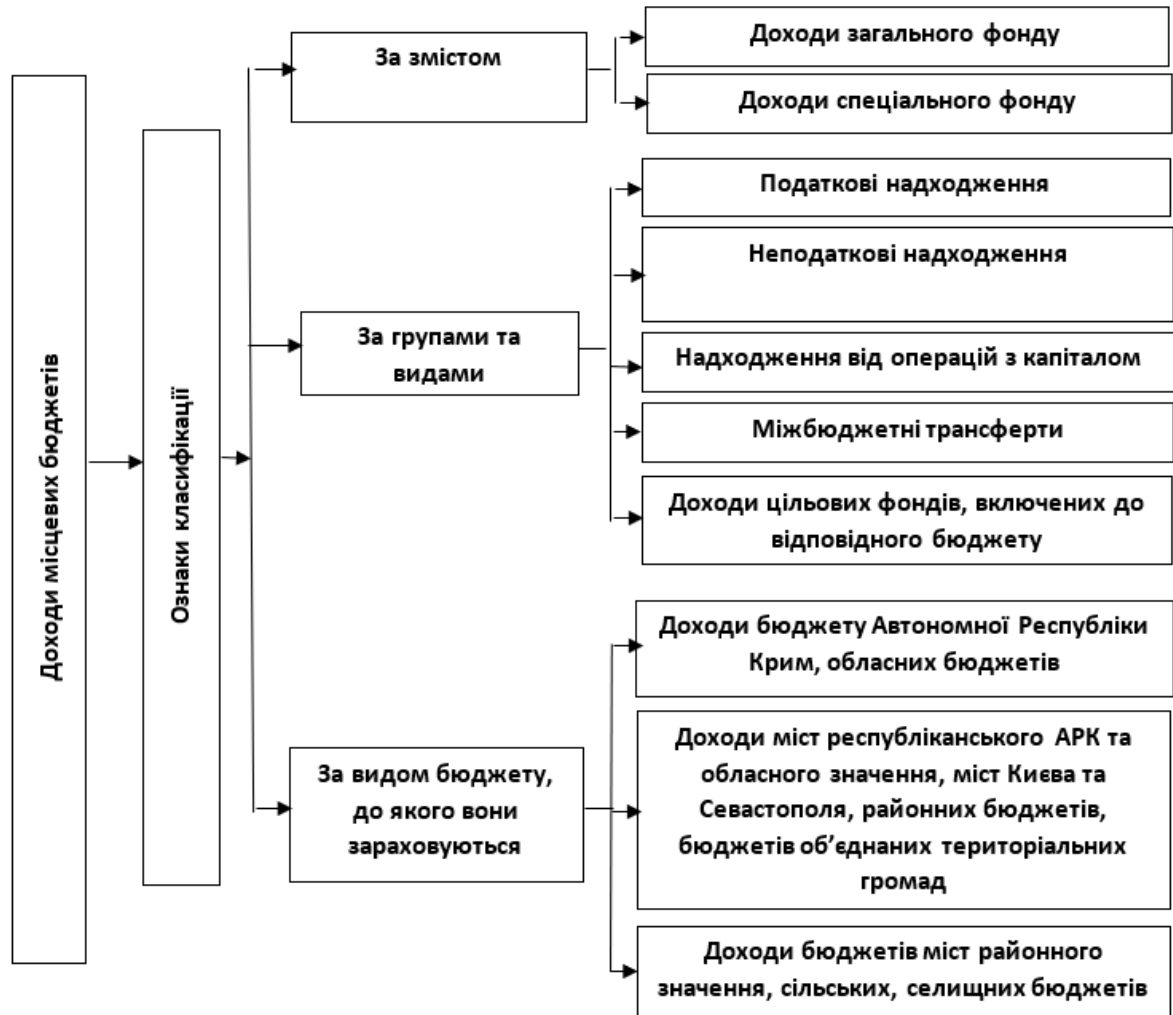

Рис. 1.4. Класифікація доходів місцевих бюджетів

* Складено на автором

Така класифікація, на нашу думку, дає змогу систематизувати дохідну базу бюджетів та упорядкувати її. Адже від обсягу доходів, їхнього раціонального розподілу і залежить повнота виконання функцій органами місцевого самоврядування. Саме фінансова незалежність місцевих органів влади є найважливішим критерієм демократичного розвитку держави. «Виконання покладених на місцеві органи влади повноважень можливе лише в тому разі,

якщо вони матимуть у своєму розпорядженні достатній обсяг фінансових ресурсів» [8, с. 6].

Розподіл доходів між державним і місцевими бюджетами, між видами місцевих бюджетів, між загальним і спеціальним фондами бюджету наведено у статтях 29, 63–69¹ Бюджетного кодексу України. В узагальненому вигляді склад доходів місцевих бюджетів наведено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Склад доходів місцевих бюджетів [1; 3]

Види доходів бюджетів	Склад податкових надходжень	Склад неподаткових надходжень
Доходи загального фонду бюджетів міст республіканського АР Крим та обласного значення, м. Києва та м. Севастополя, районних бюджетів, бюджетів ОТГ	Податок на доходи фізичних осіб; рентна плата; акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів; податок на прибуток підприємств; податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності; місцеві податки і збори	Державне мито; плата за ліцензії та сертифікати; плата за державну реєстрацію; орендна плата за користування майном; плата за розміщення тимчасово вільних коштів бюджетів; орендна плата за водні об'єкти; кошти від реалізації безхазяйного майна; концесійні платежі; частина прибутку комунальних підприємств
Доходи загального фонду бюджету АР Крим, обласних бюджетів	Податок на доходи фізичних осіб; податок на прибуток підприємств; податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності; рентна плата; акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	Орендна плата за водні об'єкти; частина прибутку комунальних підприємств; плата за розміщення тимчасово вільних коштів бюджетів; плата за ліцензії та сертифікати; плата за державну реєстрацію; штрафні санкції; орендна плата за користування майном; концесійні платежі
Доходи загального фонду бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів	Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності; рентна плата; місцеві податки і збори; акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів	Частина прибутку комунальних підприємств; плата за розміщення тимчасово вільних коштів бюджетів; плата за ліцензії; штрафні санкції; орендна плата за користування майном; орендна плата за водні об'єкти; концесійні платежі; державне мито
Надходження спеціального фонду місцевих бюджетів	Екологічний податок	Надходження бюджету розвитку; кошти від відшкодування втрат с.-г. і лісогосподарського виробництва; концесійні платежі; надходження до цільових фондів, утворених місцевими радами; субвенції

Отже, бюджетні доходи відіграють ключову роль у функціонуванні держави та її регіонів. Вони слугують потужним інструментом перерозподілу фінансових ресурсів, забезпечуючи:

- фінансування державних програм та заходів: завдяки бюджетним доходам держава може втілювати в життя важливі програми в сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, оборони, інфраструктури тощо;
- підтримку економічного розвитку: бюджетні кошти можуть спрямовуватися на стимулювання економічного зростання, підтримку підприємництва, створення нових робочих місць та ін.;
- вирівнювання рівня життя: за допомогою перерозподілу доходів держава може зменшувати нерівність у доходах та рівні життя у різних регіонах країни.

1.2. Механізм формування доходів місцевих бюджетів

Для органів місцевого самоврядування надійні та стабільні доходи місцевих бюджетів слугують життєво необхідною основою для реалізації їхніх повноважень та впливу на соціально-економічні процеси в регіонах. Недостатнє фінансування робить місцеве самоврядування малоефективними, обмежуючи їхні можливості у вирішенні нагальних проблем громад.

В економічній літературі не існує єдиного визначення поняття «формування доходів місцевих бюджетів». Більшість науковців трактують його як чітко організований процес, що складається з двох етапів:

1. Прогнозування та планування: цей етап охоплює перші три стадії бюджетного процесу на місцевому рівні. Він передбачає:

- аналіз та оцінку соціально-економічного розвитку регіону;
- прогнозування надходжень з різних джерел доходу;
- визначення пріоритетних напрямків використання бюджетних коштів;
- складання та затвердження проекту бюджету.

2. Мобілізація запланованих доходів: цей етап реалізується на четвертій

стадії бюджетного процесу на місцевому рівні і полягає в:

- забезпеченні збору податків та інших надходжень до бюджету;
- ефективному управлінні бюджетними коштами;
- контролі за виконанням бюджету.

Завершальною стадією цього процесу є складання звітності про виконання місцевих бюджетів.

Як зазначає С. Савчук, «доходи місцевих бюджетів формуються в результаті акумуляції та наповнення власних і закріплених (загальнодержавних) коштів, а також трансфертів, грантів і запозичень, що використовуються для забезпечення фінансування соціально-культурних потреб органів місцевого самоврядування, які, при цьому, задовольняють бюджетні призначення адміністративно-територіальним одиницям окремого регіону» [9, с. 88]. У дефініції акцентовано увагу на джерелі доходів місцевих бюджетів та на напрямках використання нагромаджених у централізованому грошовому фонді. Погоджуючись із запропонованим підходом, зазначимо, що запозичення є джерелом формування надходжень місцевого бюджету, а не його доходів.

Важливість стабільного, відповідно до затвердженого розпису бюджету, надходження доходів до місцевих бюджетів не викликає сумніву, оскільки полягає у:

- впливі на соціально-економічний розвиток: місцеве самоврядування відіграє ключову роль у забезпеченні доступності якісних освітніх та медичних послуг, розвитку інфраструктури, підтримці малого та середнього бізнесу тощо. Їхня фінансова спроможність безпосередньо впливає на рівень життя та добробут людей у регіонах;
- підвищенні самостійності та відповідальності місцевого самоврядування: стабільні доходи дають місцевому самоврядуванню можливість самостійно приймати рішення щодо розподілу бюджетних коштів та реалізації місцевих програм, роблячи їх більш відповідальними перед громадами;
- зміцненні демократії та децентралізації влади: ефективне функціонування

місцевого самоврядування сприяє розвитку демократичних інституцій та розподілу владних повноважень на місцях.

Наповнення місцевих бюджетів в обсягах, необхідних для виконання органами місцевого самоврядування своїх функцій, відбувається у процесі функціонування механізму формування (мобілізації) бюджетних ресурсів.

«Механізм мобілізації доходів бюджету є складовою бюджетного механізму держави, який включає сукупність фінансових методів, форм, інструментів і важелів за допомогою яких забезпечується мобілізація дохідних джерел централізованого фонду держави внаслідок здійснення розподільчих і перерозподільних процесів відповідно до основних положень бюджетної стратегії і тактики розвитку держави» [10, с. 42].

Компоненти механізму формування доходів бюджету наведено на рис. 1.5.

Рис. 1.5. Склад механізму формування доходів місцевого бюджету *

* Побудовано на основі даних [10, с. 79; 11; 12, с. 26; 13, с. 43; 14]

Мобілізація доходів місцевих бюджетів ґрунтується на застосуванні комплексу фінансових методів, важелів та інструментів. Їх використання чітко регламентується відповідними нормативно-правовими актами.

У складі механізму мобілізації доходів місцевих бюджетів можна виділити дві ключові підсистеми:

1. Податковий механізм:

- ґрунтується на встановлених законами України про оподаткування загальнодержавних та місцевих податках і зборах (обов'язкових платежах);
- забезпечує мобілізацію коштів до бюджету за допомогою комплексу методів, форм, важелів та інструментів, характерних для податкової системи.

2. Неподатковий механізм:

- передбачає багатоканальність та множинність перерозподільчих бюджетних потоків, які акумулюються у вигляді певних мобілізаційних джерел доходів;
- характеризується наявністю безлічі джерел надходжень, окрім податків.

Спільні риси податкового та неподаткового механізмів:

- законодавче регулювання: параметри, умови справляння та механізми мобілізації чітко встановлюються законодавчо;
- обов'язковість сплати: платники зобов'язані сплачувати відповідні платежі;
- примусовий характер: за несплату передбачені санкції;
- централізовані фонди: мобілізовані кошти акумулюються в централізованих фондах держави;
- безеквівалентність: платежі не передбачають отримання еквівалентної послуги чи товару;
- індивідуальна безоплатність: кошти мобілізуються від окремих

платників;

– спільні методи, інструменти та важелі: обидва механізми використовують спільний арсенал фінансових інструментів для мобілізації доходів бюджету.

Важливість розуміння механізмів мобілізації:

- ефективне управління мобілізаційними механізмами забезпечує надходження необхідних коштів до бюджетів, що є запорукою фінансування важливих програм та заходів.
- глибоке розуміння особливостей податкового та неподаткового механізмів дає змогу оптимізувати процес мобілізації доходів, мінімізуючи негативні наслідки для платників.
- вдосконалення цих механізмів є одним із ключових напрямів реформування бюджетної системи України.

«Поряд із багатьма спільними ознаками податкового і неподаткового механізму мобілізації доходів бюджету у нормативно-правових актах розмежовано податкові та неподаткові види доходів бюджету залежно від форми платежу, методів і джерел їх акумулювання. Серед основних відмінностей доцільно виділити наступні: для окремих неподаткових надходжень не встановлюються ставки, пільги, терміни сплати, інші елементи, які є обов'язковими елементами системи оподаткування; низка неподаткових платежів не відповідає фіскальному критерію регулярності сплати, а здійснюється по мірі задоволення потреб громадян у вчиненні певних заходів (приватизації чи перепису майна, відкриття підприємницької діяльності, ліцензування видів діяльності)» [13, с. 41; 14].

Результативність застосування методів, форм, інструментів та важелів механізму формування бюджету безпосередньо впливає на обсяг надходжень до місцевих бюджетів. Цей показник слугує ключовим індикатором ефективності роботи органів влади на місцях у сфері мобілізації фінансових ресурсів.

Діюча законодавча база чітко регламентує процес формування та виконання місцевих бюджетів за доходами, визначаючи повноваження учасників

бюджетного процесу на місцевому рівні та розподіл функцій між ними (рис. 1.6). Це забезпечує прозорість, чіткий порядок дій та узгодженість у роботі всіх ланок системи.

Рис. 1.6. Правові акти, які регламентують формування доходів місцевих бюджетів *

* Побудовано автором

Вплив методів мобілізації на обсяг надходжень:

- різноманіття методів: використання комплексу методів, форм,

інструментів та важелів мобілізації доходів дає змогу максимально охопити різні джерела надходжень та стимулювати їх зростання;

- ефективне застосування: грамотне та результативне застосування обраних методів мобілізації дозволяє збільшити обсяг надходжень до місцевих бюджетів, роблячи їх більш стійкими та прогнозованими;
- оцінка результативності: ретельний аналіз динаміки надходжень до місцевих бюджетів допомагає оцінити ефективність застосованих методів мобілізації та своєчасно коригувати їх роботу.

Важливість чіткого законодавчого регулювання процесів формування доходів місцевих бюджетів обумовлена необхідністю:

- забезпечення прозорості: діюча законодавча база гарантує прозорість бюджетного процесу на місцевому рівні, чітко визначаючи повноваження та відповідальність учасників;
- узгодженість дій: законодавство забезпечує узгодженість дій усіх ланок бюджетної системи на місцях, мінімізуючи ризики дублювання функцій та неефективного використання ресурсів;
- підзвітністю: чітке визначення повноважень та відповідальності сприяє підзвітності органів влади на місцях перед громадою за результати бюджетної діяльності.

Незважаючи на те, що вітчизняна нормативно-правова база, яка стосується питань формування місцевих бюджетів за доходами, загалом відповідає міжнародним вимогам та має достатній рівень систематизації, все ж таки існують певні недоліки, які негативно впливають на фінансову політику на місцевому рівні.

До основних недоліків віднесемо:

- декларативний та суперечливий характер окремих положень законодавчих документів: це призводить до неоднозначного трактування норм, ускладнює їх практичне застосування та створює ризики для порушення прав платників податків та зборів;
- недостатнє врахування специфіки формування доходів місцевих

бюджетів різних регіонів: уніфікований підхід до формування доходів не завжди враховує особливості економічного та соціального розвитку окремих територій, що може негативно впливати на їх фінансову спроможність;

- відсутність чіткої системи стимулювання органів місцевого самоврядування до ефективної мобілізації доходів: це призводить до пасивності у цій сфері та втрат потенційних надходжень до місцевих бюджетів;

- недосконалість механізмів контролю за формуванням та використанням доходів місцевих бюджетів: це створює передумови для неефективного та нецільового використання бюджетних коштів.

Наслідками недоліків нормативно-правового забезпечення процесів формування доходів місцевих бюджетів є:

- неефективна фінансова політика на місцевому рівні: це може призводити до нестачі коштів для фінансування важливих програм та заходів, що негативно впливає на рівень життя людей у регіонах;

- недостатній розвиток місцевого самоврядування: обмеженість фінансових ресурсів обмежує можливості місцевого самоврядування щодо вирішення нагальних проблем громад та реалізації власних програм розвитку;

- підвищення податкового тиску на платників: недосконала система формування доходів може призводити до невиправданого зростання податкового навантаження на платників податків та зборів.

Отже, вдосконалення вітчизняної нормативно-правової бази у сфері формування місцевих бюджетів за доходами є одним із ключових напрямів реформування бюджетної системи України. Це дозволить усунути наявні недоліки, підвищити ефективність бюджетної політики на місцевому рівні, стимулювати розвиток регіонів та покращити добробут громадян.

Висновки до розділу 1

Доходи місцевих бюджетів відіграють ключову роль у фінансуванні повноважень органів місцевого самоврядування. Ці кошти слугують життєво важливим джерелом для надання населенню якісних суспільних послуг та

стимулювання соціально-економічного розвитку як на рівні окремих територій, так і в масштабах всієї держави.

Від рівня доходів місцевих бюджетів залежить:

- якість життя жителів територіальних громад: доступність якісних суспільних послуг та сприятливе середовище для проживання, що забезпечуються завдяки місцевим бюджетам, безпосередньо впливають на добробут та щастя людей;
- соціальна згуртованість: ефективна соціальна політика, що фінансується з місцевих бюджетів, сприяє зменшенню нерівності, бідності та соціальної напруги, роблячи громади більш згуртованими;
- економічні можливості територій: розвиток інфраструктури та підприємництва, який стимулюється місцевими бюджетами, відкриває нові можливості для самореалізації та економічного зростання людей.

Мобілізація доходів місцевих бюджетів – це складний процес, який ґрунтується на комплексному застосуванні податкового та неподаткового механізмів. Розуміння їх особливостей та ефективне управління ними є запорукою стабільного фінансування місцевого самоврядування та розвитку регіонів України.

Результати практичного застосування методів мобілізації доходів місцевих бюджетів є ключовим показником ефективності роботи органів влади на місцях. Діюча законодавча база забезпечує чітке регулювання формування та виконання місцевих бюджетів за доходами, гарантуючи прозорість, узгодженість дій та підзвітність.

Вдосконалення законодавства та практики формування місцевих бюджетів за доходами є одним із ключових напрямів реформування бюджетної системи України. Це дозволить підвищити ефективність фінансової політики на місцевому рівні, розширити можливості місцевого самоврядування щодо самоврядування та створити умови для стійкого розвитку регіонів.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА І ПРОБЛЕМАТИКА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ

МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

2.1. Особливості планування доходів місцевих бюджетів

У вирішенні економічних і соціальних завдань, що стоять перед державою, бюджетне планування відіграє ключову роль. Воно є базовим елементом всієї фінансової роботи країни, яке забезпечує ритмічне та збалансоване функціонування публічних фінансів.

Важливість бюджетного планування обумовлена необхідністю забезпечення:

- стратегічного бачення: бюджетне планування дає змогу чітко окреслити стратегічні цілі та пріоритети розвитку держави на певний період;
- оптимізації ресурсів: завдяки бюджетному плануванню держава раціонально розподіляє наявні ресурси, спрямовуючи їх на найважливіші напрямки;
- фінансової дисципліни: бюджетне планування забезпечує чіткий контроль за надходженнями та витратами коштів, гарантуючи фінансову дисципліну на всіх рівнях влади;
- прогнозованості: бюджетне планування робить економічну та соціальну політику держави більш прогнозованою, що сприяє розвитку бізнесу та інвестицій.

Як зазначає І. Єфремова, «при плануванні місцевих бюджетів органи місцевого самоврядування повинні забезпечувати основні функції бюджетного планування: відображати основні напрями бюджетної політики держави; обирати більш раціональні шляхи бюджетного забезпечення передбачуваного рівня економічного і соціального розвитку на основі ефективного використання наявних суспільних ресурсів; здійснювати необхідний рівень перерозподілу бюджетних ресурсів для досягнення темпів і пропорцій розвитку економіки й

підвищення суспільного добробуту; встановлювати раціональні форми мобілізації бюджетних ресурсів і на їх основі визначити їх оптимальну структуру» [15, с. 56].

На 2024 р. спрогнозовано обсяг доходів місцевих бюджетів на рівні 464,7 млрд грн, що на 7,3% порівняно з очікуваним обсягом доходів місцевих бюджетів у 2023 р. (рис. 2.1).

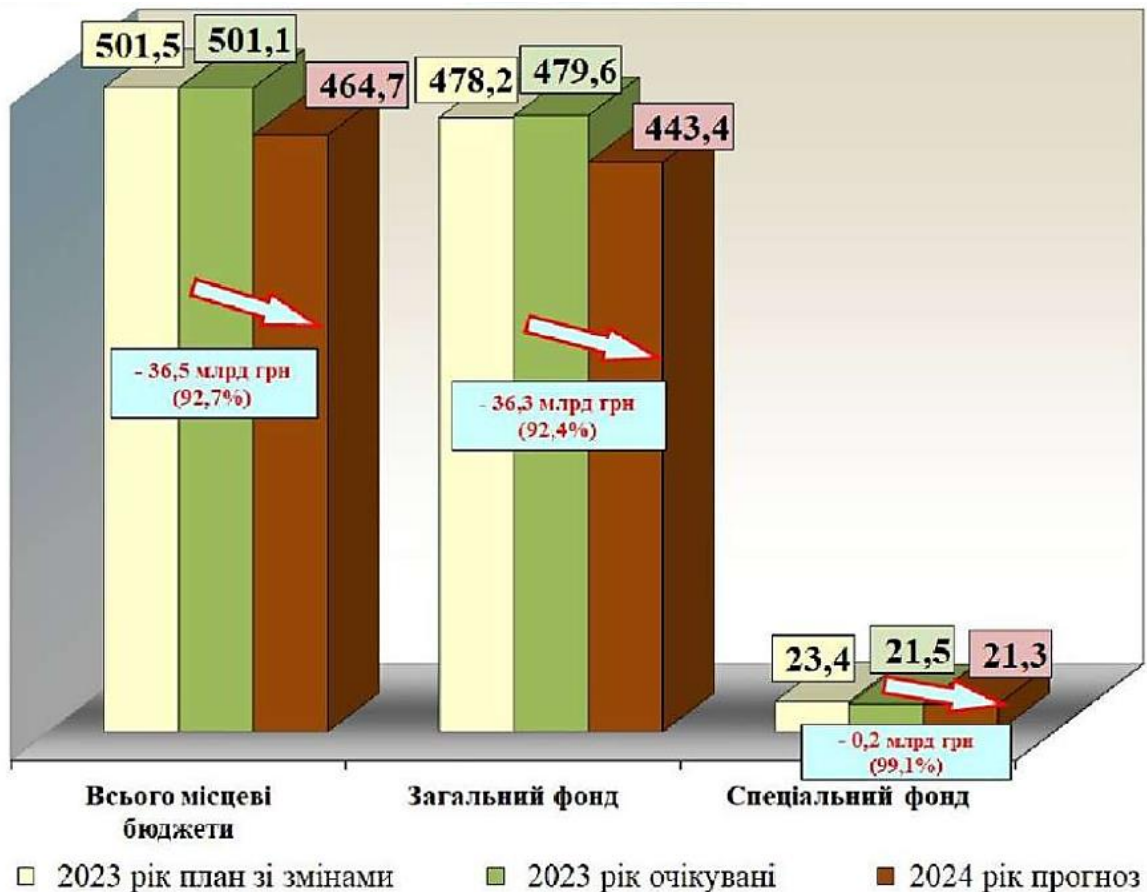

Рис. 2.1. Планові та прогнозні обсяги доходів місцевих бюджетів, млрд грн *

* Складено за даними [21]

Основним бюджетоутворюючим податком місцевих бюджетів у 2024 р. буде податок на доходи фізичних осіб – його частка у структурі загального фонду доходів місцевих бюджетів буде становити 60,9% (рис. 2.2).

Головною причиною зменшення очікуваного обсягу ПДФО до місцевих бюджетів у 2024 р. буде спрямування ПДФО від грошового забезпечення

військовослужбовців до державного бюджету.

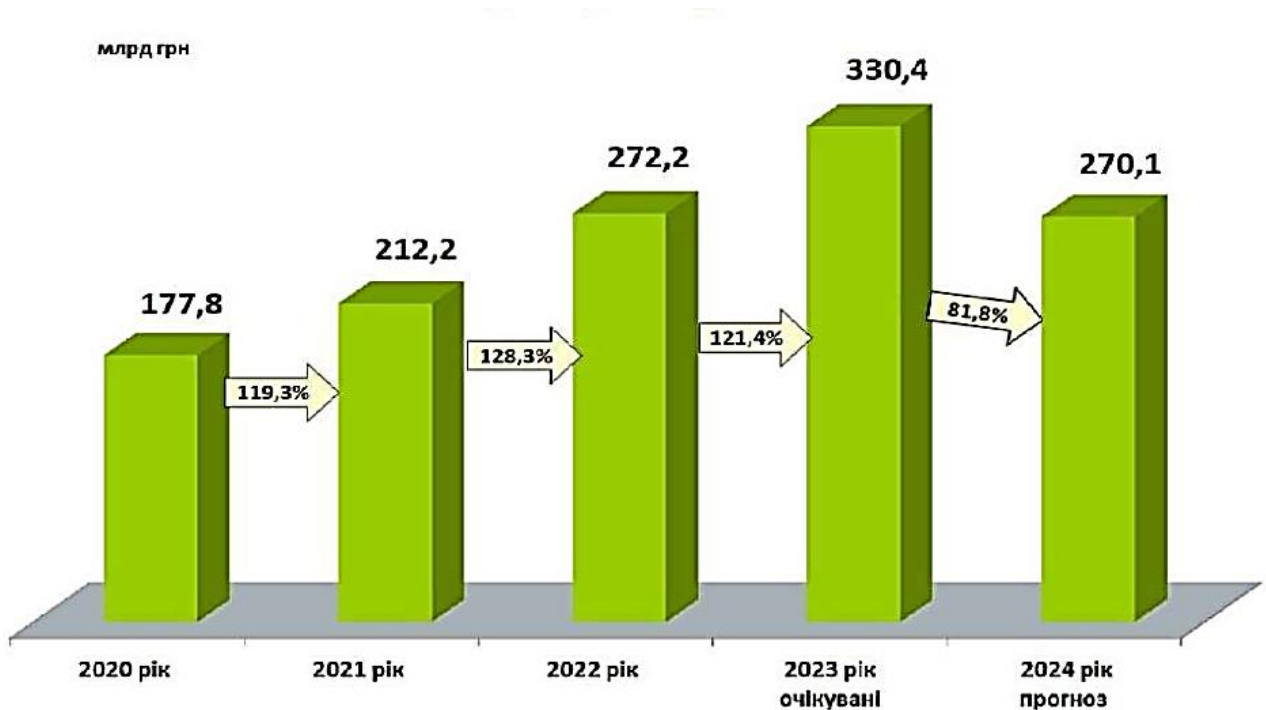

Рис. 2.2. Динаміка обсягу надходжень ПДФО до місцевих бюджетів, млрд грн *

* Складено за даними [21]

Розглянемо особливості планування доходів місцевих бюджетів на прикладі бюджету Тернопільської міської територіальної громади.

Бюджет Тернопільської міської територіальної громади на 2024 рік затверджується в складних умовах продовження воєнного стану. Це вимагає максимальної мобілізації фінансових ресурсів та їх раціонального використання.

У процесі планування бюджетних показників ключовими цілями бюджету громади визначено:

- забезпечення життєдіяльності громади: бюджет спрямований на створення умов для повноцінного функціонування Тернополя, гарантування роботи освітньої, медичної, транспортної, житлово-комунальної та соціально-культурної інфраструктури;
- підтримка Збройних Сил України: зважаючи на зростаючі потреби, зумовлені війною, бюджет передбачає допомогу армії.

Формування бюджету територіальної громади у 2024 р. здійснювалося:

- відповідно до положень законів та інших правових актів: «бюджет відповідає нормам законів України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» та «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України» та інших нормативно-правових актів, що стосуються місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин» [20];
- з урахування податкового та бюджетного кодексів: в основу бюджету покладено норми Бюджетного та Податкового кодексів України з усіма змінами та доповненнями;
- з орієнтацією на прогнози: бюджет враховує Основні прогнозні показники економічного і соціального розвитку України, доведені Міністерством економіки України;
- з виконанням рекомендацій: бюджет складено з урахуванням рекомендацій Міністерства фінансів щодо особливостей формування місцевих бюджетів на 2024 рік.

Показники дохідної частини бюджету розроблені з урахуванням низки важливих факторів, які впливатимуть на надходження коштів до бюджетів громад. Це, зокрема:

- збереження зарахування ПДФО: 64% податку на доходи фізичних осіб буде й надалі зараховуватися до бюджетів громад. Це гарантує стабільне джерело фінансування для місцевих програм та проектів;
- підтримка енергетичного сектору: з ПДФО буде виділено не менше 4% на оплату теплоносіїв та підтримку підприємств, що працюють у сфері виробництва, постачання теплової енергії, централізованого постачання холодної води та водовідведення. Це допоможе забезпечити енергетичну безпеку та доступність послуг для населення;
- перерахування ПДФО з військових виплат: ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців буде перераховуватися до державного бюджету. Це рішення спрямоване на забезпечення загальнодержавних потреб у

воєнний час;

- акцизний податок на пальне: відрахування з державного бюджету акцизного податку з пального й надалі надходитимуть до бюджетів громад. Це важливе джерело коштів для розвитку інфраструктури та інших потреб регіонів;
- ставки оподаткування: у бюджеті застосовуються чинні ставки оподаткування.

Склад доходів бюджету Тернопільської міської територіальної громади наведено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Склад доходів бюджету Тернопільської міської територіальної громади у 2024 р. *

<i>Види доходів</i>	<i>Абсолютний обсяг, тис грн</i>	<i>Питома вага, %</i>
Податкові надходження	2657680,6	77,51
Неподаткові надходження	140753,8	4,11
Доходи від операцій з капіталом	6500,0	0,19
Трансферти	616306,8	17,97
Цільові фонди	7500,0	0,22
Разом доходи:	3428741,2	100

* Складено за даними [29]

Обсяг запланованих доходів бюджету Тернопільської міської територіальної громади на 2024 р. визначено у розмірі 3428,7 млн грн, у тому числі, доходи без врахування міжбюджетних трансфертів – 2812,4 млн грн або 82,03%.

Доходи загального фонду складуть 3300,9 млн грн, доходи спеціального фонду – 127869,8 млн грн.

У складі власних та закріплених доходів бюджету Тернопільської міської територіальної громади у 2024 р. переважатимуть доходи загального фонду, серед яких – податкові надходження (рис. 2.3).

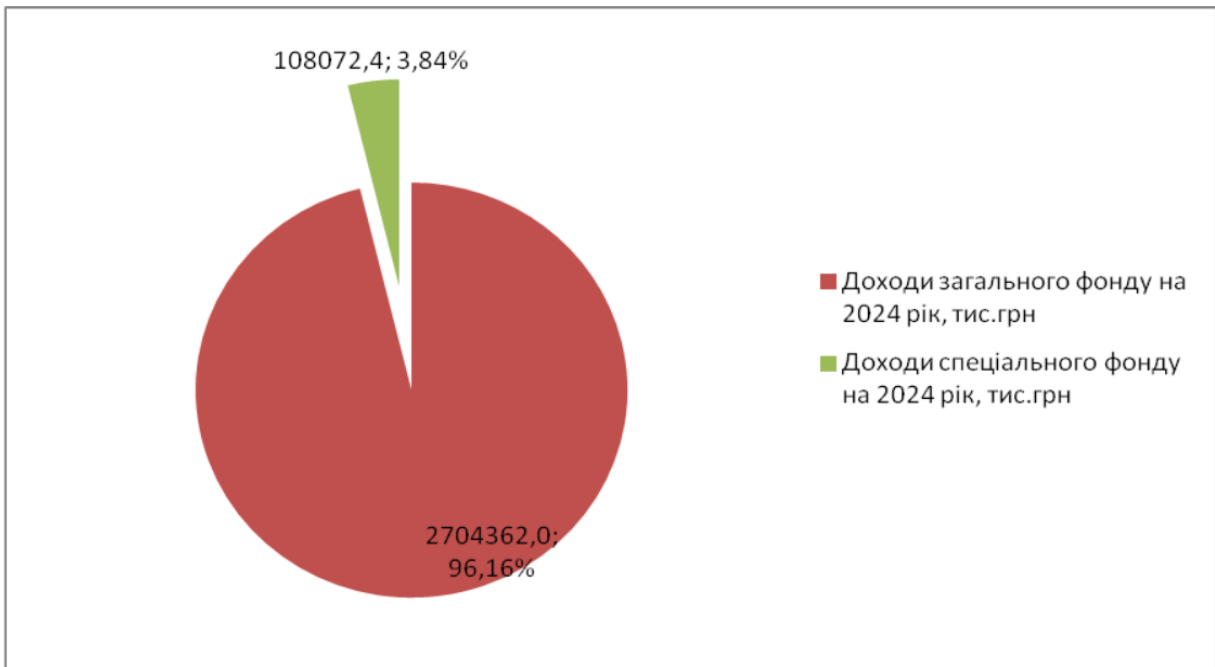

Рис. 2.3. Склад власних та закріплених доходів бюджету Тернопільської міської територіальної громади у 2024 р. *

* Складено за даними [29]

Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) залишається ключовим джерелом надходжень до бюджету громади у 2024 рі. Його частка у власних доходах загального фонду становитиме близько 59,7%.

При плануванні надходження ПДФО враховано наступні фактори:

- збереження ставок оподаткування: основна ставка ПДФО залишається незмінною – 18%;
- зарахування ПДФО до бюджету: 64% ПДФО буде й надалі зараховуватися до бюджету громади, забезпечуючи її фінансування;
- вилучення ПДФО з військових виплат: ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців та деяких інших категорій військовослужбовців буде перераховуватися до державного бюджету. Це призведе до втрат доходів для бюджету громади в сумі близько 800 млн грн.

Фактори, що впливають на надходження ПДФО до бюджету громади:

- зростання мінімальної зарплати: мінімальна зарплата 1 січня 2024 року становитиме 7 100 грн, а з квітня зросте до 8 000 грн (ріст на 116% порівняно з

2023 роком);

- зростання середньомісячної зарплати: очікується, що середньомісячна зарплата працівників в Україні у 2024 році зросте на 17,7%.

Очікується, що у 2024 р. надходження ПДФО до бюджету громади складуть 1 615 000,0 тис грн. Це на 16,6% менше, ніж прогнозувалось на 2023 р.

З першого погляду, спостерігається значне зменшення надходжень ПДФО. Проте, важливо враховувати зміни у структурі ПДФО. У 2024 р. ПДФО з військових виплат буде перераховуватися до державного бюджету, що не враховувалось у прогнозі на 2023 р. Якщо виключити з розрахунку ПДФО з військових виплат, то ріст ПДФО у 2024 р. складе 112,2%. Це свідчить про очікуване зростання надходжень від цього податку.

Структуру надходжень ПДФО за видами доходів його платників наведено на рис. 2.4.

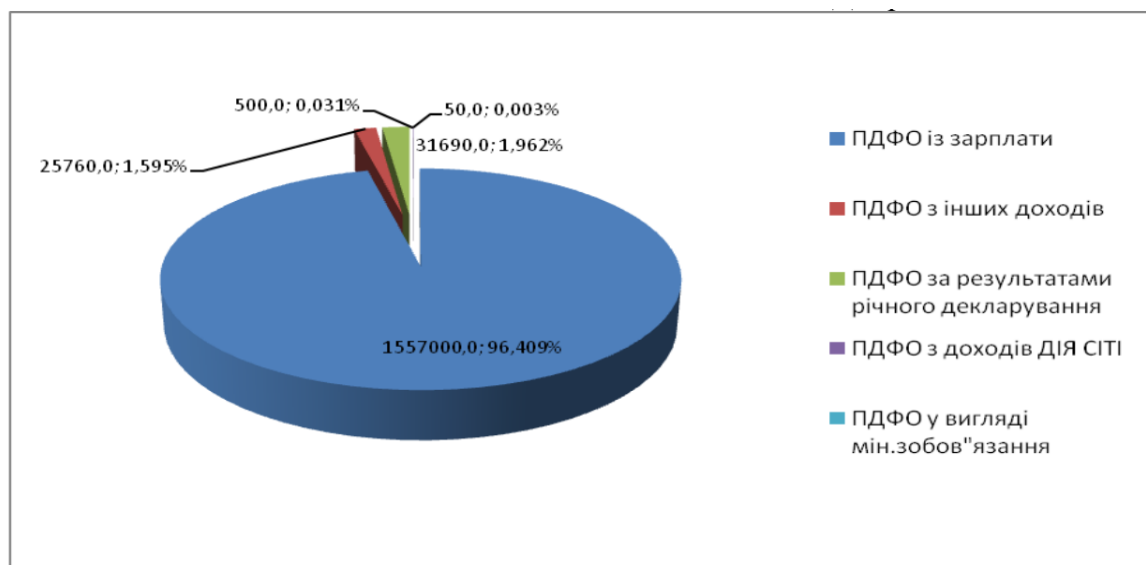

Рис. 2.4. Структура надходжень ПДФО до бюджету Тернопільської міської територіальної громади за видами доходів платників у 2024 р. *

* Складено за даними [29]

Місцеві податки і збори продовжують відігравати значну роль у податкових надходженнях до бюджету Тернопільської міської територіальної громади.

«Місцеві податки і збори на 2024 р. заплановано в сумі 709 277,0 тис грн,

що перевищує очікуваний факт 2023 р. на 84 671,0 тис грн або на 13,6%. Зокрема, по податку на майно прогнозується отримати 245 427,0 тис грн, з яких: плати за землю – 114 300,0 тис грн, податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки – 130 000,0 тис грн, транспортного податку – 1 127,0 тис грн» [29].

Отже, бюджет Тернопільської міської територіальної громади на 2024 рік – це збалансований план, який покликаний забезпечити життєдіяльність громади в умовах війни, підтримати Збройні Сили України та закласти фундамент для подальшого розвитку міста.

Формування дохідної частини бюджету ґрунтується на принципах справедливості, ефективності та збалансованості. Це дозволить забезпечити фінансування пріоритетних напрямків розвитку громад, підтримку енергетичного сектору та обороноздатності держави.

ПДФО залишається важливим джерелом фінансування бюджету Тернопільської міської територіальної громади. Зростання мінімальної та середньомісячної зарплати, ймовірно, призведе до збільшення надходжень ПДФО. Проте, втрати від перерахування ПДФО з військових виплат частково нівелюють цей ефект.

2.2. Аналіз формування доходів місцевих бюджетів в умовах війни

«Функціонування органів місцевого самоврядування і виконання усіх покладених на них завдань та функцій матимуть місце лише тоді, коли у їхньому розпорядженні буде наявний достатній обсяг бюджетних ресурсів. Доходи місцевих бюджетів, які є основним джерелом формування фінансових ресурсів, займають важливе місце у бюджетній системі, є інструментом реалізації бюджетної політики на місцевому рівні. Їхня роль і значення безпосередньо зумовлені типом економічної системи, обраними цілями та пріоритетами суспільного розвитку» [34, с. 7].

Проведемо моніторинг формування доходів місцевих бюджетів України.

Доходи місцевих бюджетів – це база фінансування розвитку регіонів /

територіальних громад. Їх обсяги, склад та структура визначаються двома ключовими факторами:

- повноваженнями органів місцевого самоврядування: чим ширші повноваження мають місцеві органи влади, тим більше їм потрібних коштів для виконання своїх функцій;
- фінансовими можливостями держави: залежно від обсягів ВВП та оптимального рівня його централізації, держава може виділяти більше чи менше коштів місцевим бюджетам.

Динаміку та структуру доходів місцевих бюджетів України за період 2019–2023 рр. наведено у табл. 2.1 та на рис. 2.5.

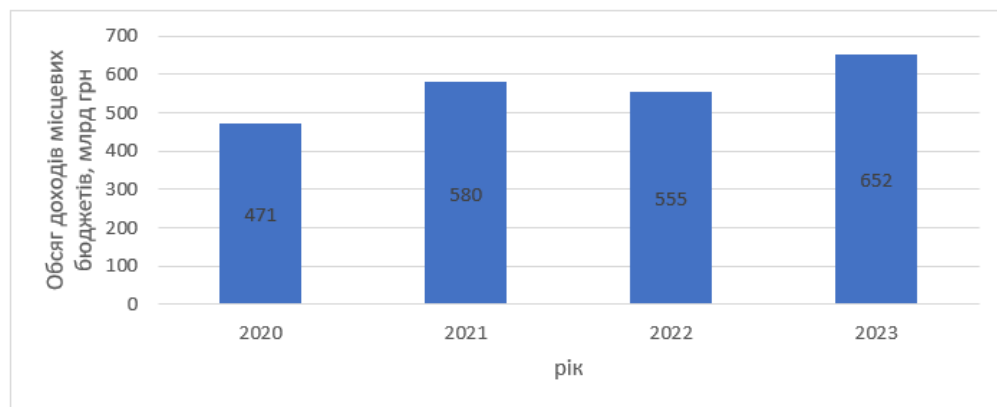

Рис. 2.5. Динаміка доходів місцевих бюджетів України за період 2020–2023 рр., млрд грн

* Складено за даними [31]

Аналіз даних рис. 2.5 дає підстави стверджувати, що динаміка доходів не рівномірна та має схильність до зростання, але у 2022 році був спад доходів. Різниця доходів між 2020 р. і 2021 рр. є доволі помітною, адже різниця склала більше ніж 100 млрд грн. Проте у 2022 р. був спад місцевих надходжень і цей показник становив 555 млрд грн. У 2023 р. загальна сума надходжень до місцевих надходжень становила 652 млрд грн, що є найбільшим показником за період 2020–2023 рр.

Таблиця 2.1

Структура доходів місцевих бюджетів України за період 2019-2023 рр., %

Показники	2020	2021	2022	2023
Податкові надходження	60	59	70	66
Неподаткові надходження	4,5	4	3	5
Доходи від операцій з капіталом	0,74	0,6	0,4	0,55
Офіційні трансферти	33	34	24	27
Цільові фонди	0,14	0,1	0,06	0,05
<i>Усього</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

* Складено за даними [31]

У складі доходів місцевих бюджетів переважають податкові надходження. З кожним наступним роком сума податкових надходжень збільшувалася, що не скажеш про питому вагу: вона то збільшувалась, то зменшувалась, як у 2021 р., так і у 2023 р. Так питома вага у 2020 р. складала 60%, а у 2021 р. – 59% (різниця не велика – всього 1%, але сума податкових надходжень збільшилась до 346 млрд грн). В 2022 р. питома вага податкових надходжень знову збільшилась і ця різниця дуже помітна, адже вона склала 70%, що є найбільшим показником протягом 2020–2023 рр. У 2023 р. питома вага знову зменшилась, але не зважаючи на це, ми можемо побачити тенденцію до зростання обсягів податкових надходжень до місцевих бюджетів України у 2020–2023 рр.

Зростання податкових надходжень до місцевих бюджетів є позитивною рисою, оскільки завдяки ним місцеві бюджети можуть досягнути економічної незалежності та самозабезпечення. Якщо у 2020 р. податкові надходження склали 285 млрд грн, то у 2021 р. цей показник зріс до 346 млрд грн. Ця різниця є значущою, адже збільшились більше, ніж на 50 млрд грн. Різниця між 2021 р. і 2022 р. була не такою разючою, оскільки надходження зросли до 393 млрд грн. У 2023 р. сума податкових надходжень зросла до 434 млрд грн.

У 2021 р. абсолютний приріст податкових надходжень до місцевих бюджетів України порівняно з попереднім роком становив 61 млрд грн, у 2022 р. – 47 млрд грн, а у 2023 р. – знову він зменшився до 41 млрд грн.

Динаміка та структура податкових надходжень наведена у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Склад податкових надходжень місцевих бюджетів України за період 2020-2023 рр. *

Показники	2020		2021		2022		2023	
	млрд грн	пит вага, %	млрд грн	пит вага, %	млрд грн	пит вага, %	млрд грн	пит вага, %
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	187	65	228	65	285	72	304	70
Місцеві податки	75	27	89	26	84	21	100	23
Внутрішні податки на товари і послуги	15	5	17	5	13	3	22	5
Рентна плата та плата за використання природних ресурсів	4	1	8	2	8	2	5	1
Податки на власність	0,0005	0	0,0002	0	0,0001	0	0,0003	0

* Складено за даними [31]

«У структурі податкових надходжень найбільшу питому вагу складає податок із доходів фізичних осіб 66,6% (або 289,4 млрд грн). Наступним за обсягом податкових надходжень йде єдиний податок (12,8% або 55,8 млрд грн), вагомими також є майнові податки, які складають 10,1% всіх податкових надходжень або 43,8 млрд грн. Чималу частку займає акцизний податок з роздрібного продажу тютюнових виробів та алкоголю (3,2% або 14,0 млрд грн), акциз із пального почав поступатись роздрібному акцизу (8,4 млрд грн або 1,9% всіх податкових надходжень)» [32].

На відміну від податкових надходжень, які кожного року зростали, обсяги неподаткових надходжень і зростали, і спадали. В 2020 р. їх показник становив 21 млрд грн, а у 2021 р. цей показник зріс до 27 млрд грн, проте вже

у 2022 р. він знизився до 22 млрд грн, а у 2023 р. він знову зріс до 36 млрд грн (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Склад неподаткових надходжень місцевих бюджетів України в період 2020-2023 рр.

Показники	2020		2021		2022		2023	
	млрд грн	пит вага, %	млрд грн	пит вага, %	млрд грн	пит вага, %	млрд грн	пит вага, %
Доходи від власності та підприємницької діяльності	1,5	7	1,6	6	1,3	6	1,7	4
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	4	19	4	17	4	19	5	14
Інші неподаткові надходження	2,5	11	1,8	6	1,1	5	1,9	5
Власні надходження бюджетних установ	13	61	18	69	15	69	27	75

* Складено за даними [31]

Доходи від власності та підприємницької діяльності протягом 2020–2023 рр. зростали. Якщо у 2020 р. вони склали 1,5 млрд грн, то в 2021 р. вони становили 1,6 млрд грн. В 2022 р. вони вже знизилися на 0,3 млрд грн, а в 2023 р. вони знову зросли на 0,4 млрд грн.

Питома вага адміністративних зборів та платежів, доходів від некомерційної господарської діяльності в 2023 р. становила 14%, а сума надходжень 5 млрд грн.

Інші неподаткові надходження мали тенденцію до зменшення обсягів надходжень, проте у 2023 р. їх обсяг збільшився до 1,9 млрд грн, тоді як попередні в попередній рік цей показник становив 1,1 млрд грн.

Власні надходження бюджетних установ складають найбільшу частину від всіх неподаткових надходжень до місцевих бюджетів України. Найнижча їх питома вага була в 2020 р. – 61%, тоді як в 2021 р. та 2022 р. це значення становило 69%, а в 2023 р. цей показник був найбільшим – 75%

В 2020 р. надходження від продажу основного капіталу до місцевих бюджетів України становили 1,4 млрд грн, тоді як у 2021 р. цей показник зменшився до 1,2 млрд грн. В 2022 р. цей показник зменшився на 0,6 млрд грн, а у 2023 р. він зріс на 0,2 млрд грн.

Кошти від продажу землі та нематеріальних активів мали тенденцію до зростання, тільки у 2022 р. цей показник зменшився з 2,2 млрд грн до 1,6 млрд грн, а вже у 2023 р. він знову зріс і становив 2,7 млрд грн, що є найкращим показником (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Динаміка надходжень від операцій з капіталом до місцевих бюджетів
України за період 2020-2023 рр., млрд грн**

Показники	2020	2021	2022	2023
Надходження від продажу основного капіталу	1,4	1,2	0,6	0,8
Кошти від продажу землі та нематеріальних активів	2	2,2	1,6	2,7

* Складено за даними [31]

В 2021 р. абсолютний приріст надходжень від продажу основного капіталу становив -0,2 млрд грн, а абсолютний приріст коштів від продажу землі та нематеріальних активів – 0,2 млрд грн. Абсолютний приріст цих двох показників не має однієї певної тенденції, оскільки два роки поспіль це може бути від’ємний показник, а наступного року додатній.

Ще однією складовою доходів місцевих бюджетів України є офіційні трансферти. Вони є важливою компонентою місцевих бюджетів України, оскільки без них не можливий достатній фінансовий рівень для повноцінного функціонування та забезпечення всіх потреб (рис. 2.6).

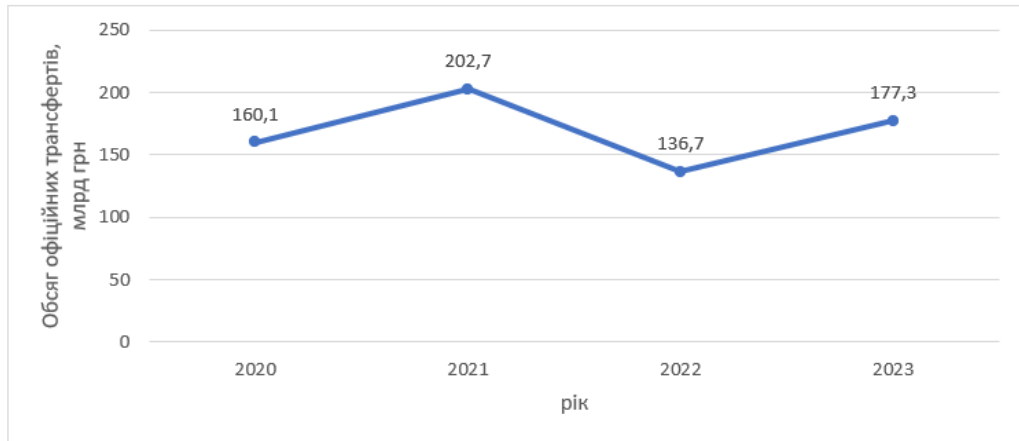

Рис. 2.6. Динаміка офіційних трансфертів до місцевих бюджетів України в період 2020-2023 рр., млрд грн

* Складено за даними [31]

Упродовж 2023 р. Уряд України вжив заходів для підтримки місцевих бюджетів, перерахувавши їм 89,9% від запланованих на рік асигнувань трансфертів.

Види трансфертів:

- базова дотація: 28 958,1 млн грн (100% від розпису). Ці кошти спрямовані на забезпечення базових потреб місцевих громад;
- додаткова дотація: 17,2 млрд грн (71,7% від розпису). Ці кошти виділені на підтримку деокупованих, тимчасово окупованих та інших територій, які постраждали внаслідок повномасштабної збройної агресії Росії;
- освітня субвенція: 90 667,1 млн грн (99,9% від розпису). Ці кошти призначені для фінансування освітніх потреб на місцях.

Важливо зазначити, що у грудні 2023 р. на рахунках органів місцевого самоврядування територій, де ведуться бойові дії або які тимчасово окуповані, залишилась реверсна дотація в обсязі 229,0 млн грн. Ці кошти не були перераховані до державного бюджету через воєнний час.

У 2020 р. офіційні трансферти складали 160 млрд грн, тоді як у 2021 р. вони склали вже 202 млрд грн. В 2022 р. цей показник знизився до 136 млрд грн, а у 2023 р. він знову зріс до 177 млрд грн.

Отже, у 2023 р. місцеві бюджети України продемонстрували суттєве

зростання, значно випередивши державний бюджет. Це стало можливим завдяки значному збільшенню надходжень від ключових податків:

- податок на доходи фізичних осіб: зростання на 6,3% (+17,2 млрд грн);
- єдиний податок: зростання на 18,2% (+8,6 млрд грн);
- акцизний податок: зростання на 63,3% (+8,0 млрд грн);
- податок на майно: зростання на 19,1% (+7,0 млрд грн).

Якщо порівняти 2023 р. з довоєнним 2021 р., то приріст місцевих бюджетів складає +25,5%, на відміну від державного бюджету, який зріс лише на +13,9%.

Важливо зазначити, що на противагу державному бюджету, який мав дефіцит у -1,3 трлн грн (покритий за рахунок фінансування, зокрема зовнішніх запозичень), місцеві бюджети за 2023 р. продемонстрували профіцит у 5,8 млрд грн.

Водночас, незважаючи на значне зростання, частка доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету впала з 24,4% у 2022 р. до 17,8% у 2023 р. (рис. 2.7). Це сталося через вилучення з 1 жовтня 2023 р. ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців. Цей показник є нижчим за рівень 2015 р. та дорівнює показнику 2011 р.

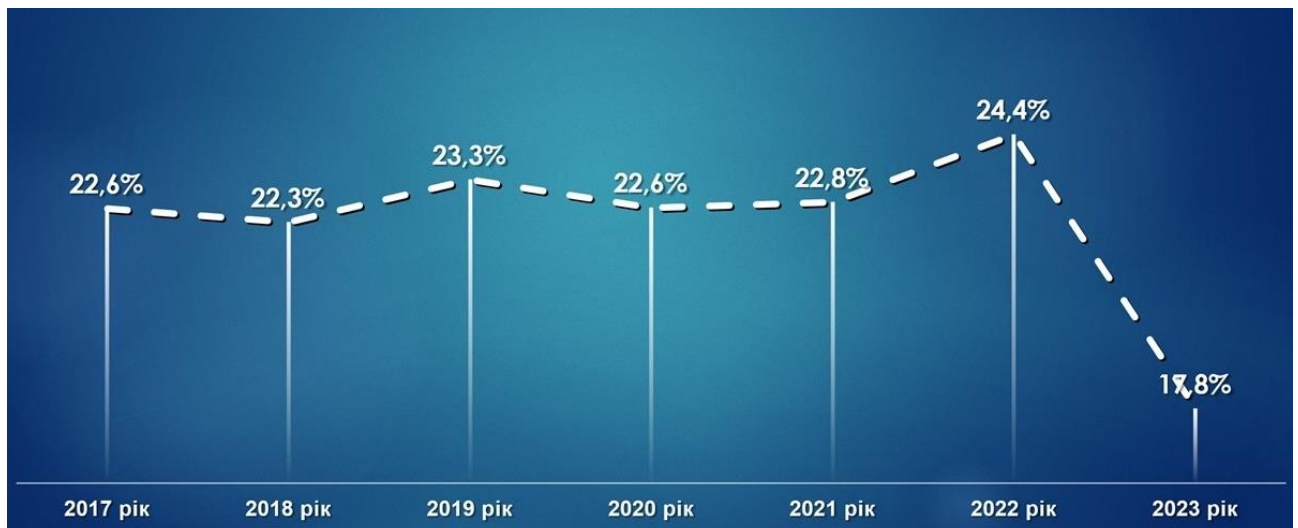

Рис. 2.7. Динаміка частки доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету у 2020-2023 рр., %

* Складено за даними [31]

«Розглядаючи приріст доходів місцевих бюджетів в розрізі типів місцевих бюджетів, помітними є значні надходження міст та столиці. Так обсяг надходжень до загального фонду без трансфертів (фактично власні доходи) бюджету міста Києва перевищує сукупні доходи всіх обласних бюджетів та знаходиться на рівня всіх сукупних доходів сіл та селищ України. При цьому, бюджет міста Києва не бере участі у вирівнюванні податкоспроможності місцевих бюджетів. Приріст надходжень по містах у 2023 р., порівняно із 2021 р., склав +28,6%, по Києву +21,8%, по селищах +28,2%, по селах +34,5%» [32].

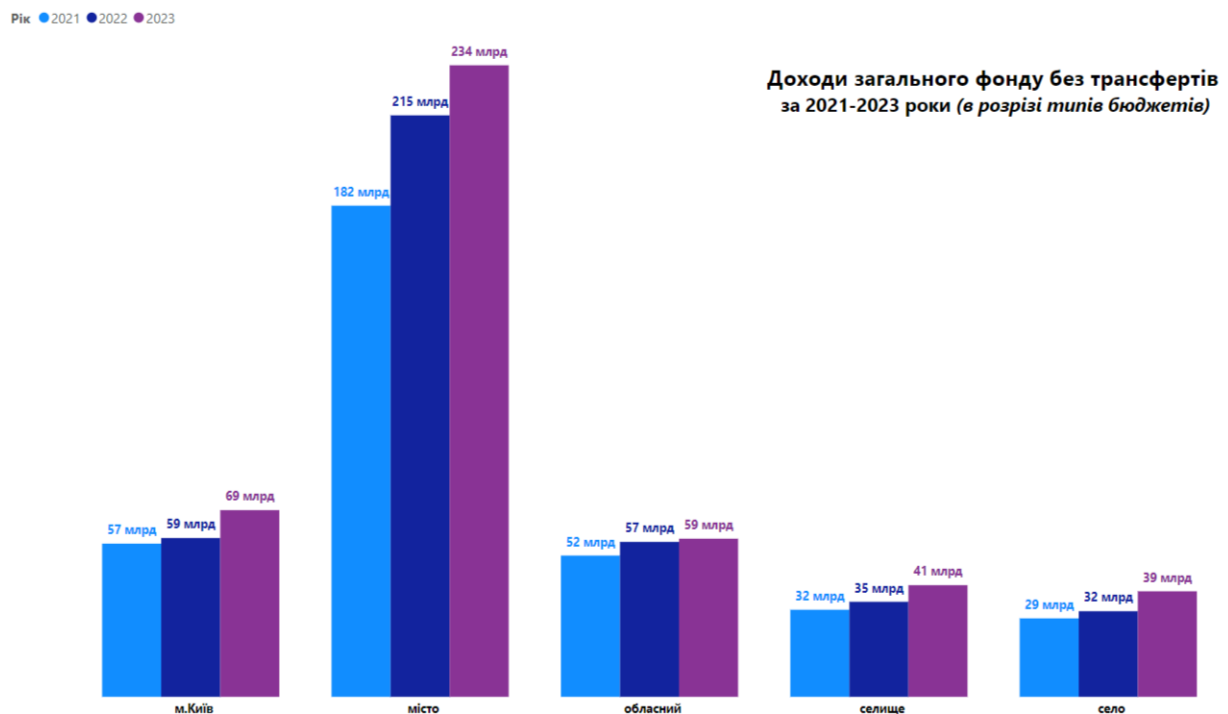

Рис. 2.8. Динаміка доходів загального фонду без урахування трансфертів у розрізі видів місцевих бюджетів, млрд грн [32]

Для ефективного розвитку регіонів / територіальних громад важливо знайти баланс між потребами місцевих громад та можливостями держави. Це потребує:

- обґрунтованого розподілу повноважень: держава має чітко визначити, які функції краще виконуються на центральному, а які на місцевому рівні;
- ефективного управління державними фінансами: зростання економіки та

раціональне використання коштів державою створюють умови для збільшення трансфертів до місцевих бюджетів;

– відповідального ставлення до доходів: місцеві органи влади мають використовувати бюджетні кошти економно та ефективно, спрямовуючи їх на розвиток регіонів та покращення життя людей.

Висновки до розділу 2

Формування місцевих бюджетів за доходами – це комплексне завдання, яке потребує ретельного планування, аналізу та пошуку нових джерел надходжень. Зростання дохідності місцевих бюджетів, посилення ролі місцевих податків та зборів, а також відповідальне використання бюджетних коштів – все це є запорукою розвитку та процвітання територіальних громад України.

Аналіз практики формування місцевих бюджетів за доходами дозволяє зробити низку важливих висновків, які стосуються їх ролі, ключових питань та суперечливих моментів.

Планування доходів місцевих бюджетів відіграє вирішальну роль у процесі складання бюджетів. Від рівня надходжень залежить здатність органів місцевого самоврядування виконувати власні та делеговані повноваження.

З огляду на це, збільшення дохідності місцевих бюджетів є ключовим питанням для формування спроможних територіальних громад.

Зміни в бюджетному та податковому законодавстві призвели до посилення ролі місцевих податків та зборів у наповненні місцевих бюджетів.

Незважаючи на розширення повноважень органів місцевого самоврядування, їх виконання забезпечується державою у вигляді міжбюджетних трансфертів. Це суперечить процесу децентралізації та принципу самостійності бюджетної системи України.

Місцеві бюджети України продемонстрували стійкість та динамічне зростання у 2023 році, на противагу державному бюджету, який мав дефіцит. Проте, вилучення ПДФО з військових виплат призвело до зменшення частки місцевих бюджетів у зведеному бюджеті.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОСТУ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

3.1. Напрями вдосконалення планування доходів місцевих бюджетів

Зростання потреб суспільства у бюджетних ресурсах для виконання повноважень органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) зумовлює необхідність пошуку ефективних та стабільних джерел доходів до місцевих бюджетів.

В умовах ринкової трансформації економіки, децентралізації, роздержавлення, приватизації та становлення демократичних інституцій механізм формування доходів місцевих бюджетів зазнав суттєвих змін. Так, системі доходів місцевих бюджетів притаманні:

- специфічні особливості, характерні для кожного виду надходжень;
- внутрішня єдність, обумовлена метою формування дохідної частини бюджету та обов'язковістю сплати цих надходжень до бюджетів місцевого рівня.

Глибоке розуміння особливостей формування доходів місцевих бюджетів дає можливість:

- оцінити ефективність існуючих механізмів надходження коштів;
- визначити пріоритетні напрямки вдосконалення системи фінансування ОМС;
- забезпечити стабільне та збалансоване фінансування потреб територіальних громад.

З метою перетворення локальних бюджетів на фундамент фінансової незалежності місцевої влади, необхідно втілити низку ключових заходів:

1. Продовження розпочатої реформи децентралізації публічних фінансів:
 - фінансування на державному рівні має зосереджуватися на видатках, пов'язаних із забезпеченням загальнодержавних потреб;

– вирішення фінансових проблем на місцевому рівні має бути покладено на бюджети органів місцевого самоврядування.

2. Державна влада та ОМС повинні чітко окреслити свої сфери відповідальності, розподіл джерел бюджетних надходжень має ґрунтуватися на: заохоченні ОМС до збільшення надходжень до бюджету, посиленні відповідальності ОМС за наповнення та використання ресурсів місцевих бюджетів.

Це сприятиме: зміцненню фінансової самостійності ОМС; підвищенню ефективності використання бюджетних коштів на місцевому рівні; посиленню відповідальності ОМС за результати своєї діяльності; стимулюванню місцевого економічного розвитку; збільшенню довіри громадян до влади.

Узагальнюючи практику планування доходів місцевих бюджетів доцільно виділити такі проблеми, які негативно впливають на ефективність і реальність розрахунків (рис. 3.1).

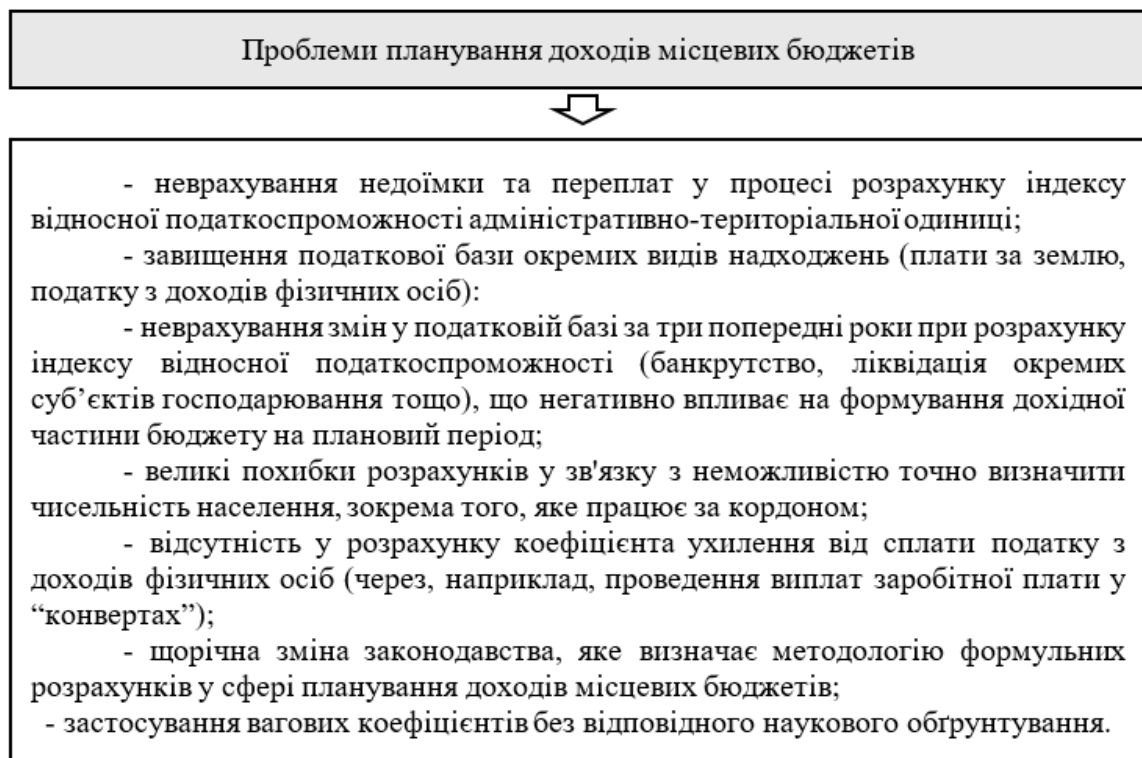

Рис. 3.1. Проблеми бюджетного планування дохідної частини місцевих бюджетів

* Складено за даними [34]

Ефективність короткострокового бюджетного планування визначається його максимальною відповідністю між прогнозованими та фактичними бюджетними доходами. Оцінити якість та ефективність бюджетного планування стає можливим лише після завершення планового бюджетного періоду, тобто постфактум.

Якісне бюджетне планування виконує низку загальноекономічних завдань:

- сприяє стабілізації економіки;
- забезпечує ефективне використання бюджетних коштів;
- створює умови для збалансованого розвитку держави.

З метою налагодження дієвої організації бюджетного планування українськими науковцями розроблено та висвітлено ряд принципів бюджетного планування, які мають гарантувати його якість та максимально точно прогнозування економічних та бюджетних процесів.

Так, Панасюк М. до них відносить: «органічний зв'язок бюджетного планування із системою державних та регіональних програмних документів економічного і соціального розвитку; демократизацію бюджетних відносин створення оптимальних зв'язків між державним та місцевими бюджетами за умови проголошеної децентралізації; пріоритетність бюджетного планування над іншими фінансовими планами; наукове обґрунтування планів із метою забезпечення економічної обґрунтованості та реальності прогнозних розрахунків; астосування єдиної методології здійснення бюджетних розрахунків; раціональне визначення джерел ресурсів бюджетів; створення резервів для забезпечення безперервності бюджетного процесу; директивність та обов'язковість виконання бюджету всіма суб'єктами бюджетних відносин» [19, с. 133].

На основі узагальнення наукових праць із даної проблематики, пропонуємо виділити такі принципи планування доходів місцевих бюджетів:

- наукова обґрунтованість: планування має ґрунтуватися на глибокому аналізі економічної ситуації та ґрунтовних прогнозах;

- збалансованість: доходи та видатки бюджету мають бути збалансованими, уникаючи дефіциту;
- реальність: прогнози доходів та видатків мають бути реальними та досяжними;
- гнучкість: бюджетний план має бути гнучким, щоб можна було коригувати його у разі зміни економічної ситуації;
- прозорість: бюджетний процес має бути прозорим та доступним для громадськості;
- відкритість: бюджетна інформація має бути відкритою та доступною для всіх зацікавлених сторін;
- участь: до процесу бюджетного планування мають бути залучені всі зацікавлені сторони, включаючи представників громадянського суспільства.

Дотримання принципів бюджетного планування та постійне вдосконалення його методів є ключовими факторами для забезпечення його ефективності та точності прогнозування економічних та бюджетних процесів.

Вирішення проблем бюджетного планування на рівні місцевих бюджетів неможливе без удосконалення бюджетного прогнозування.

Існуюча система прогнозування податкових надходжень та, як наслідок, планування доходів місцевих бюджетів України, не відповідає загальноприйнятим світовим стандартам. Це негативно впливає на якість бюджетного планування, що призводить до дисбалансу бюджету, помилкового або свідомого завищення дохідної частини, екстреного скорочення видатків та зростання дефіциту [48].

З метою покращення ситуації пропонуємо втілити такі заходи:

1. Оновлення методик прогнозування:

- розробити та впровадити оновлені методики прогнозування основних бюджетоутворюючих податків;
- забезпечити публічний доступ до цих методик для ознайомлення платників податків.

2. Прозорість прогнозних показників: щороку публікувати не лише прогнозні показники доходів, але й детальну інформаційну базу з чіткими цифрами та поясненням методології розрахунку.

3. Удосконалення інституційних засад бюджетного планування:

- створити незалежний експертний орган, відповідальний за розробку прогнозів;
- надати Міністерству фінансів (Мінфіну) право перевіряти правильність визначення прогнозних показників;
- у разі виявлення некоректного використання методології або інших помилок Мінфін має право повертати прогноз експертному органу для виправлення.

4. Програмне забезпечення та експертні оцінки:

- розробити програмне забезпечення для мінімізації впливу людського фактору на прогнозування доходів місцевих бюджетів;
- зберегти експертні оцінки як метод планування, адже програмне забезпечення не може врахувати всі макроекономічні тенденції та загрози.

Втілення вищезазначених заходів дозволить:

- підвищити якість та надійність прогнозування податкових надходжень;
- забезпечити збалансованість та прозорість бюджетного планування;
- уникнути помилкового або свідомого завищення дохідної частини бюджету;
- зменшити ризики екстреного скорочення видатків та зростання дефіциту бюджету.

Ефективне планування доходів місцевих бюджетів ґрунтується на економічно обґрунтованому прогнозі надходжень. Для цього необхідно проводити детальні розрахунки всіх видів надходжень, враховуючи фактори та умови, які впливатимуть на їх обсяги у плановому році.

Сучасні вимоги до бюджетного планування:

— знання та вміння застосовувати ефективні методи та технології планування бюджету;

— досягнення важливих цілей розвитку громади.

Заходи для вдосконалення бюджетного планування [43; 44; 50]:

1. Моніторинг та ідентифікація проблем:

- на загальнодержавному рівні запровадити механізм моніторингу та ідентифікації проблем планування бюджетів територіальних громад;
- розширити механізм моніторингу процесу децентралізації, включивши оцінку ефективності місцевих бюджетів;
- застосовувати прозорі алгоритми оцінки якості бюджетного планування та складати рейтинги успішності територіальних громад;
- проводити аналіз ефективності окремих бюджетів за допомогою недержавних суб'єктів.

2. Підвищення кваліфікації:

- підвищувати кваліфікацію посадових осіб органів місцевого самоврядування, залучених до процесу бюджетного планування;
- поліпшувати рівень освіти, включаючи післядипломну та підвищення кваліфікації;
- розробляти індивідуальні освітні програми для службовців конкретних громад.

3. Розвиток інформаційної бази:

- створити глобальну інформаційну систему управління громадою, яка міститиме дані про активи, ресурси, бюджетні заклади та інші економічні суб'єкти на території громад;
- провести детальну інвентаризацію комунального майна, земельних ресурсів та інших активів;
- налагодити обмін інформацією з органами державного управління.

4. Вдосконалення методології:

- інтегрувати бюджетне планування в систему менеджменту та планування розвитку територіальних громад;
- розширити горизонт бюджетного планування та запровадити середньострокове бюджетне планування;

- забезпечити підпорядкованість бюджетного планування стратегічному плануванню;
- поліпшити програмно-цільове бюджетне планування;
- використовувати оптимальні методи бюджетного прогнозування;
- залучати консалтингові організації для оцінки ефективності місцевого бюджету та розробки пропозицій щодо оптимізації бюджетного планування.

5. Покращення комунікації:

- налагодити двосторонню комунікацію органів влади територіальних громад із громадськістю на етапі бюджетного планування;
- сформувати інституційну інфраструктуру для забезпечення сталості комунікацій;
- провести дієві просвітницькі кампанії та поширити доступну громадську освіту;
- заохотити представників громадськості до генерування ідей та пропозицій щодо розвитку громади;
- забезпечити врахування владними інституціями пропозицій громадянського суспільства.

Отже, вдосконалення бюджетного планування місцевих громад за вищезазначеними напрямками сприятиме підвищенню ефективності формування бюджетних коштів, кращому задоволенню потреб громадян та стійкому розвитку територій.

3.2. Шляхи збільшення фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування

Місцеві бюджети відіграють ключову роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальних громад. Їх ефективність та прозорість на пряму впливають на якість життя людей, доступність освіти, охорони здоров'я, культури, інфраструктури та інших сфер життя громад. Зростання доходів

місцевих бюджетів є ключовим фактором розвитку місцевого самоврядування та забезпечення потреб територіальних громад України.

Незважаючи на позитивні результати функціонування місцевих бюджетів, зумовлені наслідками реформи фіскальної децентралізації, формування доходів місцевих бюджетів потребує перегляду і вдосконалення.

У даному контексті слушними вважаємо пропозиції Асоціації міст України до Бюджетної декларації в частині доповнення її наступними цілями та завданнями щодо зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування:

Ціль 1: Покращення фінансової бази шляхом активізації росту власних доходів місцевих бюджетів, зростання їх питомої ваги.

Ціль 2: Збалансування доходів та повноважень шляхом їх розмежування між органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування та забезпечення належним обсягом коштів;

Ціль 3: Інституційне забезпечення через відновлення середньострокового бюджетного планування, посилення податкового контролю, удосконалення законодавства.

Втілення цих цілей та завдань сприятиме не лише ефективному формуванню і використанню бюджетних коштів на місцях, але й кращому задоволенню потреб громадян, стійкому розвитку територій [35].

Активізація процесів фінансової децентралізації може стати ключовим фактором у вирішенні низки проблем, з якими стикаються органи місцевого самоврядування в Україні. До них належать:

1. Невідповідність обсягів ресурсів поставленим завданням: часто органи місцевого самоврядування отримують недостатньо коштів для виконання покладених на них завдань. Це призводить до неякісного надання послуг населенню, недофінансування важливих сфер, таких як освіта, охорона здоров'я, інфраструктура. Фінансова децентралізація може допомогти вирішити цю проблему, надавши місцевим органам влади більше свободи у розподілі ресурсів та доступ до ширшого кола джерел фінансування.

2. Низька питома вага доходів місцевих бюджетів у у бюджеті держави: наразі частка власних доходів місцевих бюджетів у доходах бюджету держави є значно нижчою, ніж у більшості розвинених країн. Це робить місцеві органи влади надмірно залежними від трансфертів з державного бюджету, що обмежує їхню самостійність та здатність реагувати на потреби місцевих громад. Фінансова децентралізація може допомогти збільшити питому вагу власних доходів місцевих бюджетів, надавши їм доступ до нових джерел фінансування та розширивши повноваження у сфері оподаткування.

3. Обмежена частка надходжень від місцевих податків і зборів: зараз місцеві органи влади мають обмежені можливості для формування власної дохідної бази за рахунок місцевих податків і зборів. Це робить їхні бюджети менш гнучкими та залежними від економічних умов на державному рівні. Фінансова децентралізація може допомогти розширити повноваження місцевих органів влади у сфері встановлення та стягнення місцевих податків і зборів, що дозволить їм формувати більш стійку та диверсифіковану дохідну базу.

4. Недостатній контроль за використанням бюджетних коштів з боку державних уповноважених органів та місцевого населення.

5. Недосконале податкове законодавство.

З огляду на сучасні виклики, вдосконалення системи планування податків, зборів та обов'язкових платежів стає нагальною потребою. Пошук та впровадження дієвих інструментів міжбюджетного регулювання на всіх етапах бюджетного процесу є ключовим завданням. Важлива роль відводиться якості та дієвості фінансово-бюджетного законодавства, адже воно слугує основою для ефективної системи оподаткування. Обґрунтований вплив макроекономічних показників на формування доходів місцевих бюджетів на річний та середньостроковий період необхідний для забезпечення їх стійкості та сталого розвитку [42].

Важливим завданням є збільшення власних доходів місцевих бюджетів. Це може бути досягнуто за допомогою стимулювання малого та середнього бізнесу. Створюючи умови для нормального функціонування, сприяння розвитку,

заохочення до створення нових бізнесів показує, що державні органи влади та органи місцевого самоврядування мають зацікавленість у їх функціонуванні.

Децентралізація влади несе з собою не лише розширення повноважень, але й відповідальності. З цією метою передбачено розширення дохідних джерел та бази адміністрування для забезпечення більшої самостійності та фінансової спроможності місцевих громад.

Місцевим органам самоврядування надається право регулювати ставки місцевих податків і зборів, але в межах, визначених Податковим кодексом. Однією з інновацій, що стимулюють розвиток та конкуренцію, стало надання бюджетним установам права вільного вибору банку для обслуговування.

Майже в усіх розвинутих країнах Європи саме податкові надходження є найбільшою складовою місцевих доходів. В порівнянні з Україною їх кількість є дуже великою [25].

Розширення переліку місцевих податків та зборів може стати потужним інструментом для розвитку регіонів. З одного боку, це дозволить збільшити надходження до місцевих бюджетів та фінансувати будівництво доріг, шкіл, лікарень та інших об'єктів інфраструктури. З іншого боку, важливо не допустити надмірного податкового навантаження на громадян. При розширенні переліку податків та зборів необхідно ретельно вивчити кращий світовий досвід. І найголовніше врахувати спроможність громадян до сплати податків та забезпечити прозорість та підзвітність у використанні зібраних коштів.

Пріоритетними повинні стати такі напрями, як:

- забезпечення активного впливу місцевих органів влади на рівень податкових і неподаткових надходжень на їхній території. Це має стимулювати підприємства до відповідальної сплати податків і, відповідно, забезпечувати якісні громадські послуги;
- надання місцевим органам влади можливості залучати додаткові фінансові ресурси з внутрішнього фінансового ринку. Проте важливо забезпечити постійний контроль над витратами;

- мінімізація витрат на адміністрування місцевих податків і зборів, переважно за рахунок споживачів суспільних благ на відповідній території;
- у випадку перевищення доходної частини, скасувати обов'язкове вилучення коштів з місцевих бюджетів і спрямовувати зайві кошти на територіальні потреби або короткострокові розвиткові програми;
- залучення громад у процес управління бюджетними видатками, з обов'язковим контролем якості наданих послуг, на які спрямовуються кошти.

Також важливою складовою доходів є сплата податків суб'єктами малого та середнього бізнесу, які здійснюють свою діяльність на певній території. Такі суб'єкти господарювання на початку своєї діяльності сплачують не великі суми податків, але для їхнього доходу ці показники можуть здаватися завеликими. З часом такі бізнеси закриваються адже не бачать перспективи в подальшому розвитку. Органи місцевого самоврядування мають вживати заходи та розробляти стратегії для підтримки такого бізнесу, даючи можливість для подальшого розвитку. За ухилення від сплати податків потрібно застосовувати жорсткі санкції, щоб було розуміння що сума податку не така вже й велика в порівнянні із наслідками від несплати [50].

Методи організаційно-економічного механізму розвитку малого та середнього бізнесу:

1) Конкурентні:

- розвиток систем з перепідготовки та підбору кадрів (надати можливість дорослим людям здобути нову кваліфікацію або підвищити свою; співпраця із центрами зайнятості для допомоги людям у працевлаштуванні; забезпечити доступ до онлайн-курсів з перепідготовки та підвищення кваліфікації);
- оновлення та модернізація системи професійно-технічної освіти (розробка та впровадження нових навчальних програм, що відповідають актуальним потреба ринку праці; збільшення практичної частини навчання; співпраця з підприємцями для впровадження дуальної освіти);

- удосконалення діючих розширення інфраструктури підтримки підприємництва(забезпечення доступу до консалтингових та юридичних послуг; створення сприятливих умов для ведення бізнесу; надання підтримки на початкових етапах);

2) Фінансові:

- пряма грошова допомога;
- місцеві бюджети можуть повністю або частково компенсувати суб'єктам господарювання відсотків, сплачених за кредитами, отриманих в банківських або інших фінансових установах;
- можуть створюватись фонди, з яких суб'єкти господарювання отримуватимуть кредити за пільговими відсотками;
- можливість надавати податкові пільги для суб'єктів господарювання які інвестують в інновації;

3) Інституційні:

- модернізація нормативно-правової бази(адаптація законодавства до сучасного бізнес середовища; усунення застарілих і неактуальних норм);
- оптимізація дозвільних процедур(мінімізація бюрократичних процедур; прозорість та доступність інформації; автоматизація та діджиталізація процесів отримання дозволів);
- забезпечення захисту прав власності та інвестицій;
- надання консультацій та підтримки у сфері ведення бізнесу [43].

Впровадження вищезазначених заходів стимулюватиме комплексний розвиток малого та середнього підприємництва в Україні, а саме: вихід на європейський ринок; зміцнення позицій в економіці; покращення бізнес-клімату.

В результаті реалізації цих заходів очікується:

- збільшення надходжень до місцевих бюджетів за рахунок зростання обсягів виробництва та оподаткованої бази малаго та середнього підприємництва;
- підвищення рівня зайнятості населення завдяки створенню нових робочих місць у сфері малого та середнього бізнесу;

- загальний розвиток регіонів України завдяки збільшенню податкових надходжень, створенню робочих місць та розвитку місцевої інфраструктури.

Реалізація цих заходів допоможе малим та середнім бізнесам у функціонуванні, розширенні, виходам на нові ринки. Водночас це приведе до збільшення податкових надходжень до місцевого бюджету, збільшення робочих місць і зайнятості населення.

Ще одним інструментом збільшення місцевих доходів є залучення приватних інвестицій. Цю співпрацю регулює Закон України «Про державно-приватне партнерство».

В Україні існує низка проблем у сфері державно-приватного партнерства за участю органів місцевого самоврядування. Це негативно впливає на інвестиційні процеси та соціально-економічний розвиток регіонів. Для вирішення цих проблем необхідно розробити концептуальні засади державно-приватного партнерства за участю органів місцевого самоврядування, прийняти на регіональному рівні спеціальні нормативні акти у цій сфері, а також врахувати досвід зарубіжних країн та міжнародно-правові вимоги. Розробка основоположних засад та програм заходів державно-приватного партнерства за участю органів місцевого самоврядування допоможе вдосконалити механізм державно-приватного партнерства, стимулювати інвестиційну діяльність, підвищити ефективність використання бюджетних коштів та прискорити соціально-економічний розвиток регіонів.

Прикладами проектів державно-приватного партнерства за участю органів місцевого самоврядування можуть бути:

- будівництво шкіл, лікарень, доріг,
- реконструкція комунальних підприємств,
- впровадження енергозберігаючих технологій,
- розвиток туризму.

Державно-приватне партнерство може стати ефективним інструментом для вирішення багатьох проблем.

Підсумовуючи, можна сказати, що розвиток місцевих доходів та контроль за їх використанням є важливими. Оскільки саме від того чи буде високий рівень власних доходів місцевих бюджетів та контроль за їх ефективним використанням буде залежати добробут громадян.

Зростання дохідної частини місцевих бюджетів через збільшення надходжень податку на майно можливе, якщо «податком на багатство будуть обкладатися майно резидентів, котре належить їм і розташоване як на території України, так і за її межами з урахуванням угод про уникнення подвійного оподаткування» [38, с. 26].

«З метою зменшення залежності місцевих бюджетів від трансфертів з державного бюджету та посилення їх фінансової спроможності доцільно передати частину загальнодержавних податків або збільшити частки відрахувань окремих податків, що справляються на відповідній території. Розвиваючи цю ідею, пропонуємо до місцевих бюджетів зараховувати ПДВ, що сплачується закладами роздрібною торгівлі, оскільки в цьому випадку суми ПДВ залежать від споживання в конкретній місцевості» [39, с. 49].

Для удосконалення податкової системи, податкового адміністрування у 2023 р. була прийнята Національна стратегія доходів до 2030 року [41]. Вона пропонує заходи щодо реформування адміністрування основних податків, переваги та недоліки пропонованих заходів для місцевого самоврядування наведено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Позитивні та негативні наслідки пропонованих Національною стратегією доходів до 2030 року заходів для місцевого самоврядування *

<i>Позитиви</i>	<i>Негативи / ризики</i>
Реформа спрощеної системи оподаткування (далі – ССО)	
- Підвищення ставки позитивно вплине на надходження Єдиного податку в перші роки реформи ССО. - Буде значно зменшено обсяги зловживань ССО.	В НСДУ вказано про «заохочення юридичних осіб до поступового протягом трьох років самостійного переходу на загальну систему оподаткування» і планується впровадити для цього відповідні законодавчі зміни.
Реформа ПДФО	
Зарахування частки податку на доходи фізичних осіб на користь місцевих громад	Просте введення прогресивної шкали в оподаткуванні ПДФО без зміни

та обласних бюджетів суттєво впливає на їхні доходи, відтак зростання надходжень ПДФО сприятиме суттєвому наповненню місцевих бюджетів. Розробка стратегічних документів, які будуть містити оцінки витрат на соціальну сферу у періоді післявоєнного відновлення та пов'язані з ними потреби в доходах бюджету після завершення (припинення) воєнного стану (з особливим акцентом на пенсійне забезпечення, підтримку учасників бойових дій, осіб з інвалідністю, учасників війни, членів сімей загиблих тощо).	інструментів адміністрування цього податку не є ефективним. - У парламенті поки немає підтримки зазначеного рішення, адже раніше законопроектом №7406 вже було запропоновано введення прогресивної ставки ПДФО, щоправда із значною «вилкою» від 9% до 25%. - Заходи, які містять норми щодо посилення упорядкування окремих механізмів, бюрократизму, збільшення податкового навантаження містять ризики збільшення в кінцевому результаті вартості товарів та послуг, тінізації оплати праці та загалом економіки, ймовірної втрати професійних працівників.
Реформа податку на майно	
- Наповнення реєстрів та перехід на сплату податку на майно в залежності від реальної оціночної вартості нерухомого майна суттєво наповнить місцеві бюджети додатковим ресурсом. - Надання органам місцевого самоврядування повноважень з адміністрування на власній території місцевих податків і зборів зменшить випадки незаконного ухилення від їх сплати та дозволить забезпечити потреби місцевого розвитку.	- Не сформований в повному обсязі Державний реєстр речових прав на нерухоме майно; - Відсутній інститут оцінки нерухомого майна; - Відсутній орган, на який покладені функції щодо проведення оцінки об'єктів нерухомості для цілей оподаткування (на сьогодні проведення оцінки вартості об'єктів нерухомості здійснюється виключно приватними оцінювачами за рахунок замовників такої оцінки при здійсненні цивільноправових відносин); - Відсутня методика проведення такої оцінки та чіткі нормативи, за якими можна оцінювати стан і реальну, ринкову вартість тієї чи іншої будівлі і яку можна застосовувати для цілей оподаткування.
Удосконалення управління податковим боргом	
Проведення роботи зі зменшення податкового боргу, зокрема по місцевих бюджетах, сприятиме стабільним надходженням до місцевих бюджетів. Податковий борг станом на 01.01.2022 складав 104,6 млрд грн, з яких 20,9 млрд грн – податковий борг перед місцевими бюджетами. Податковий борг станом на 01.12.2023 року становить 139,9 млрд грн, що є дуже вагомою сумою (для порівняння, це на 40 млрд грн більше, ніж весь військовий ПДФО, який був вилучений з місцевих бюджетів у 2024 році).	Відсутність у відповідному розділі НСДУ положень щодо доцільності залучення ОМС в частині удосконалення роботи з податковим боргом.
Удосконалення адміністрування акцизного податку та реформа акцизного податку	
- Підвищення ставок акцизних податків позитивно вплине на наповнення місцевих бюджетів. - Зменшиться обсяг тіньових операцій з підакцизними товарами.	

Надання додаткових повноважень органам місцевого самоврядування в частині адміністрування місцевих податків і зборів	
- Підвищення впливу ОМС на процедури нарахування та збору податків та зборів, за рахунок яких наповнюються місцеві бюджети відповідних громад. - Підвищення ролі ОМС в процедурах адміністрування місцевих бюджетоутворюючих податків і зборів. - Стимулювання наповнення та актуалізації даних державних реєстрів. - Налагодження комунікації між ОМС та ДПС. - Передача адміністрування в «руки» ОМС дозволить більш якісно проводити регуляторну політику і аналізувати регуляторний вплив.	- Встановлення державою обов'язку ОМС провести інвентаризацію об'єктів нерухомого майна та земельних ділянок вимагатиме значних додаткових витрат, які повинні компенсуватися державою. - Повноваження ОМС щодо доступу до податкової інформації (за запитом) відповідно до положень Податкового кодексу є, але вони не працюють. - Можливе зростання «невиправданого» тиску на бізнес. - Адміністрування майнових податків є достатньо затратним, тому виконання повноважень із адміністрування місцевих податків та зборів вимагатиме від ОМС додаткових видатків, можливо розширення штату. - Неспроможність окремих громад у виконанні таких повноважень (запровадження відповідних ІТрішень, недостатність кваліфікованого персоналу, тощо).

Реформа податку на прибуток (ПнП)	
- У періоді післявоєнної відбудови в Україні будуть підприємства, які отримають можливості отримати значні прибутки, тому перегляд податку на прибуток повинен забезпечити зростання цього джерела доходу. - Ставка ПнП в Україні у розмірі 18 % є вищою за узгоджену Глобальну мінімальну ставку податку у розмірі 15 %. - Застосування податкових стимулів, що базуються на витратах дозволить краще спрямувати обмежені ресурси бюджету та забезпечити збереження пільг з ПнП в Україні у світлі нового глобального мінімального податку. Це також матиме позитивний ефект для всіх платників ПнП та узгоджується із цілями та принципами НСДУ.	Ще не набули практичного застосування, зокрема через агресію російської федерації, окремі пільгові режими оподаткування.

* Побудовано на основі [40]

У процесі реалізації заходів, передбачених Національною стратегією доходів до 2030 року, виникатимуть певні ризики, тому для їх нейтралізації доцільно впроваджувати перелік наведених у табл. 3.2 заходів.

Таблиця 3.2

**Пропозиції до Національної стратегії доходів до 2030 року в контексті
нейтралізації негативної дії ризиків при впровадженні заходів в межах її
реалізації ***

Напрями реформи	Пропозиції
Реформа спрощеної системи оподаткування (ССО)	передбачити компенсаційний ресурс для бюджетів ОМС внаслідок прийняття рішень щодо створення умов для переходу суб'єктів господарювання з ССО до загальної системи оподаткування, відповідно до статті 142 Конституції України, з метою забезпечення місцевих бюджетів фінансовим ресурсом, достатнім для своєчасного та у повному обсязі здійснення своїх повноважень.
Реформа ПДФО	доцільнішим буде запровадження «м'якого» щорічного поступового збільшення ставки (наприклад, щорічно на 1%) ніж одразу запровадження прогресивної двохкомпонентної шкали.
Реформа податку на майно	запровадження єдиної інтегрованої бази даних про об'єкти оподаткування для оперативної співпраці між контролюючими органами та ОМС із паралельним удосконаленням процесу оновлення даних в ІКС «Податковий блок» з метою наявності актуальної оновленої інформації про об'єкти оподаткування на початок року, яка була отримана ОМС в ході інвентаризації майна.
Удосконалення управління податковим боргом	до роботи з податковим боргом (4.2.2(г) «Покращення роботи з податковим боргом фізичних та юридичних осіб») доцільно також залучити органи місцевого самоврядування.
Надання додаткових повноважень органам місцевого самоврядування в частині адміністрування місцевих податків і зборів	- надання повноважень із адміністрування місцевих податків та зборів виключно за рішенням ОМС; - доцільно надати повноваження органам місцевого самоврядування із впливу на суб'єктів господарювання в частині сплати місцевих податків та зборів, а не «робити коло» шляхом надання інформації територіальним ДПС для проведення відповідних заходів. ОМС більш зацікавлені в якості таких заходів та залученню необхідних ресурсів, які принесуть результат.
Удосконалення адміністрування акцизного податку та реформа акцизного податку	доцільно включити також роздрібний акциз на солодкі напої з цукром (5%) із зарахуванням до бюджетів місцевого самоврядування.

* Побудовано на основі [40]

Підготовка Національної стратегії доходів України (НСДУ) – це не просто черговий документ, а значний та вагомий крок вперед у розвитку фінансової системи країни. Її поява свідчить про:

- наявність стратегічного бачення: НСДУ чітко окреслює довго- та середньострокові цілі розвитку податкової та митної систем, ґрунтуючись на глибокому аналізі поточної ситуації та прогнозах майбутніх трендів;
- виконання структурного маяку міжнародних партнерів: розробка НСДУ демонструє прихильність України до європейських стандартів фіскальної політики та відповідальне ставлення до своїх зобов'язань перед міжнародними партнерами;
- створення умов для поступової адаптації бізнесу: завдяки чітко задекларованим планам розвитку податкової та митної систем, підприємства матимуть можливість прогнозувати майбутні зміни та своєчасно орієнтувати свою діяльність на нові умови;
- забезпечення можливості для громадського обговорення: НСДУ відкриває платформу для діалогу між владою, бізнесом та громадськістю, даючи можливість усім зацікавленим сторонам висловити свою думку та внести пропозиції щодо вдосконалення стратегії.

Важливо підкреслити, що НСДУ:

- не є статичним документом, а буде постійно оновлюватися та вдосконалюватися з урахуванням нових викликів та можливостей;
- вимагає чіткої політичної волі та спільних зусиль уряду, бізнесу та громадянського суспільства для її успішного втілення;
- має потенціал стати потужним інструментом для стимулювання економічного зростання, підвищення добробуту громадян та утвердження України як надійного партнера на міжнародній арені.

Висновки до розділу 3

В сучасних умовах нагальною потребою стає модернізація процесів планування та виконання місцевих бюджетів, особливо в частині доходів.

Для ефективного формування місцевих бюджетів в умовах війни необхідно:

1. Стимулювати розвиток реального сектора економіки, інвестиційної та інноваційної діяльності. Це підвищить зацікавленість органів місцевого самоврядування (ОМС) у збільшенні власних доходів, адже вони напрямую залежать від економічної активності на їхній території.

2. Поступово збільшувати частку доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України. Це сприятиме посиленню бюджетної децентралізації, надаючи ОМС більше фінансової автономії та можливостей для розвитку своїх громад.

3. Удосконалити податкове законодавство, зокрема систему місцевих податків і зборів. Це може включати розширення повноважень ОМС щодо встановлення та адміністрування місцевих податків, а також оптимізацію механізму зарахування податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) за місцем проживання платника. Вдосконалення системи прогнозування податкових надходжень є ключовим завданням для забезпечення ефективного бюджетного планування та фінансової стабільності держави.

4. Забезпечити оптимальний розподіл податків і зборів між державним та місцевими бюджетами. Це може передбачати передачу окремих джерел доходів, які зараз надходять до державного бюджету, до місцевих бюджетів.

5. Переглянути перерозподіл доходів між місцевими бюджетами та склад доходів. Це може включати збільшення трансфертів з державного бюджету до бідніших громад, а також оптимізацію формули розподілу ПДФО між місцевими бюджетами.

Втілення цих заходів дозволить: збільшити доходи місцевих бюджетів та їхню самодостатність; стимулювати економічний розвиток на місцевому рівні; Посилити бюджетну децентралізацію та розширити повноваження ОМС; забезпечити більш справедливий розподіл бюджетних ресурсів між регіонами.

Модернізовані процеси планування та виконання місцевих бюджетів за доходами стануть ключовим фактором розвитку та процвітання українських громад.

ВИСНОВКИ

Фінансова самостійність органів місцевого самоврядування є ключовим фактором соціально-економічного розвитку регіонів та задоволення потреб населення. Основним джерелом фінансування ОМС слугують доходи місцевих бюджетів, які формуються з розподілу та перерозподілу ВВП.

Важливість дохідної частини місцевих бюджетів полягає в тому, що:

- вони є інструментом реалізації бюджетної політики на місцевому рівні;
- їх роль та значення залежать від типу економічної системи, цілей та пріоритетів суспільного розвитку.

На основі систематизації підходів вітчизняних і зарубіжних науковців до дефініції «доходи місцевих бюджетів», автором сформовано комплексний підхід до трактування зазначеного поняття.

Наповнення місцевих бюджетів є одним з ключових викликів децентралізації в Україні. Вирішення цього питання потребує комплексного підходу, який включає переосмислення існуючих та розробку нових концептуальних підходів до модернізації дохідної бази місцевих бюджетів, а також ефективне використання всіх доступних інструментів для залучення коштів.

Сучасний стан формування доходів місцевих бюджетів характеризується: відсутністю прогнозування і планування на середньострокову перспективу; низькою бюджетною самостійністю ОМС; недостатнім обсягом закріплених та власних доходів місцевих бюджетів.

Шляхи вирішення проблем:

- 1) ефективне використання можливостей наповнення місцевих бюджетів: податковими, так і неподатковими методами; своєчасне маневрування фінансовими ресурсами;
- 2) збільшення доходів місцевих бюджетів – це стратегічне завдання для збалансованого розвитку економіки України. Воно можливе за умов:

- ефективної взаємодії між органами влади, ОМС, бізнесом та громадянським суспільством;
- залучення міжнародної технічної допомоги та фінансових ресурсів;
- виявлення та реалізації потенціалу розвитку регіонів та громад;
- підвищення рівня підприємницької ініціативи та інвестиційної привабливості;
- збільшення кількості місцевих бюджетів з прямими міжбюджетними відносинами з державним бюджетом;
- самостійного регулювання ОМС ставками податків на нерухомість та землю.

За результатами дослідження теоретичних і практичних засад планування та виконання місцевих бюджетів за доходами обґрунтовано такі напрямки удосконалення формування доходів місцевих бюджетів:

- переосмислення існуючих та розробка нових концептуальних підходів до модернізації дохідної бази місцевих бюджетів. Це може включати в себе розширення місцевих податкових повноважень, вдосконалення методів збору податків, більш активне використання позикових інструментів та розвиток альтернативних джерел доходів;
- запровадження довгострокового бюджетного планування та відновлення його середньострокового виду, що дасть змогу визначати доходи місцевих бюджетів у довгостроковій та середньостроковій перспективі;
- підвищення зацікавленості ОМС у збільшенні доходів та збільшення їх повноважень щодо впливу на адміністрування основних бюджетоутворюючих податків;
- поступове збільшення питомої ваги доходів місцевих бюджетів у доходах бюджету держави;
- підняття рівня самодостатності місцевих бюджетів: зокрема, шляхом удосконалення податкового законодавства (частково це передбачено Національною стратегією доходів до 2030 року);

- нарощування дохідної бази місцевих бюджетів через зміну нормативу ПДФО, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування; впровадження диференційованої шкали ставок податку на майно; перегляд пільг по платі за землю; зарахування ПДВ, що сплачується закладами роздрібною торгівлі, до відповідного місцевого бюджету; оптимальний розподіл податків і зборів між державним та місцевими бюджетами;
- збільшення частки власних доходів місцевих бюджетів. Це може бути досягнуто за рахунок розширення місцевих податкових повноважень, покращення адміністрування податків та стимулювання економічного розвитку на місцях;
- оптимізація системи міжбюджетних трансфертів. Необхідно зробити систему міжбюджетних трансфертів більш прозорою та справедливою, а також чітко визначити їх цільове призначення;
- підвищення фіскальної спроможності місцевого оподаткування. Це може бути досягнуто за рахунок розширення бази оподаткування, вдосконалення податкового законодавства, впровадження заходів по зниженню податкового боргу та посилення боротьби з податковими ухиленнями;
- більш активне використання позикових інструментів. Місцевим органам влади необхідно створювати сприятливі умови для залучення інвестицій та використовувати позикові інструменти для фінансування своїх потреб;
- посилення фіскальної ролі доходів бюджету, мобілізованих неподатковими методами: активізація ролі місцевого господарства у формуванні адекватної соціально-економічної інфраструктури на місцевому рівні; створення ринку конкурентоспроможних бюджетних послуг; розширення переліку та підвищення якості бюджетних послуг; запровадження гнучкого тарифно-цінового механізму; визначення першочергових послуг для населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 08.07.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n82>
2. Лещух І. В. Доходи місцевих бюджетів в умовах війни: трансформація структури та перспективи подальшого формування. *Бізнес Інформ*. 2022. № 4. С. 74–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2022_4_11
3. Письменний В. В. Доходи місцевих бюджетів: теоретична концептуалізація і практика формування: дис. ... докт. екон. наук : 08.00.08 / Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2019. 538 с.
4. Нечипоренко А. В. Формування дохідної бази місцевих бюджетів України в умовах бюджетної децентралізації: матеріали науково-практичного круглого столу (м. Ірпінь, 9 червня 2017 р.). Ірпінь: Університет ДФС України, 2017. С. 20–21.
5. Островецький В. І. Бюджетно-податкова політика України в умовах децентралізації: доходи місцевих бюджетів. *Управління економікою: теорія та практика*. К.: Інститут економіки промисловості НАН України, 2017. С. 108–120.
6. Лопушняк Г., Лободіна З., Скибиляк С. Формування доходів місцевих бюджетів. *Світ фінансів*. 2014. № 1. С. 131–142.
7. Лободіна З. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 412 с.
8. Прядко В. В. Проблеми формування дохідної частини місцевих бюджетів та шляхи їх розв'язання. *Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету*. Збірник наукових праць. 2010. № 1. С. 6–18. (Економічні науки). URL: [http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nvbdfa/2010_1/1\(18\)_2010_articles/1\(18\)_2010_priadko.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nvbdfa/2010_1/1(18)_2010_articles/1(18)_2010_priadko.pdf).
9. Савчук С. В. Теоретико-концептуальні засади визначення доходів бюджетів як об'єкту бюджетного планування. *Наука й економіка*. 2012. № 1(25). С. 81–88.

10. Дем'янишин В. Г., Лободіна З. М. Концептуальні засади бюджетного механізму соціально-економічного розвитку держави. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2017. Випуск 1 (83). С. 77–88.
11. Кириленко О. П. Теоретичні та практичні аспекти фінансового механізму забезпечення органів місцевого самоврядування в Україні. *Світ фінансів*. 2010. №1. С. 17–27.
12. Кізима А., Лободіна З. Механізм формування бюджетних коштів в контексті забезпечення соціально-економічного розвитку держави. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 3/2. С. 25–31.
13. Сидор І. П. Податковий і неподатковий механізм наповнення місцевих бюджетів в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 9. С. 41–48.
14. Луцик А. І., Синютка Н. Г. Податковий інструментарій фіскальної політики в умовах діджиталізації фіскального простору. *Світ фінансів*. 2019. №1 (58). С. 87–97.
15. Єфремова І. І. Організаційно-правові засади планування місцевих бюджетів. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2009. №5. С. 55–61. URL : https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_2009_5.pdf.
16. [Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік»](#) від 09.11.2023 №3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>
17. Ватаманюк-Зелінська У. З., Підручняк К. П. Оцінка виконання місцевих бюджетів як основного джерела фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2022_12_12.
18. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» від 11.03.2022 р. № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text>

19. Рябокінь М., Гордей О., Новицька О., Котух Є., Козій Н. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану. *Економіка і регіон*. 2022. №4. С. 275–281. URL: <http://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/2809/2217>
20. Лист Міністерства фінансів України обласним державним адміністраціям та виконавчому органу Київської міської адміністрації «Про особливості складання проєктів місцевих бюджетів на 2024 рік» від 16.08.2023 № 05110-08-6/22354. URL: https://oblikbudget.com.ua/files/2023/08-2023/Lyst_Minfinu_osoblyvosti_Skladannia_proectiv_mistsevyh_budgetiv.pdf
21. Проект Закону про Державний бюджет України на 2024 рік від 15.09.2023 р. № 10000 з пояснювальною запискою та додатками. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42796>
22. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України» від 8.11.2023 р. № 3428-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#Text>
23. Ватаманюк-Зелінська У., Закорко К. Виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: нові тенденції та закономірності. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 2. С. 38–45. <https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.38.45>
24. Пилипчук В. Ю. Місцеві бюджети: виклики в умовах воєнного стану та пошуки шляхів їх подолання. *Молодий вчений: матеріали Всеукр. наук.-практ. інт.-конф.* (м. Київ, 17–28 лют. 2023 року). Київ, 2023. С. 25–29.
25. Кульчицький М. І., Дропа Я. Б., Петик М. І. Формування фінансового потенціалу місцевого самоврядування України в умовах бюджетної децентралізації. *Ефективна економіка*. 2022. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=2&y=2022>
26. Загірняк Д., Глухова В., Кравченко Х. Тенденції формування бюджетних ресурсів територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-74>
27. Посаднева О. М., Рибіцька Я. М. Проблематика бюджетного планування в умовах макроекономічної нестабільності. *Науковий вісник Ужгородського*

- національного університету. 2021. Вип. 36. С. 123–129. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/36_2021ua/24.pdf
28. Панасюк М. Я. Бюджетне планування: теоретико-методологічний аспект. *Економіка та держава*. 2011. № 7. С. 132–134.
 29. Рішення міської ради від 15.12.23р. № 8/34/34 [«Про бюджет Тернопільської міської територіальної громади на 2024 рік» із пояснювальною запискою](#). URL: <https://ternopilcity.gov.ua/sesiya/rishennya-sesii/73901.html>
 30. Крупка М., Кульчицький М., Коваленко В. Трансформація ролі доходів місцевих бюджетів як інструменту бюджетного механізму в умовах децентралізації. *Світ фінансів*. 2018. Вип. 3 (56). С. 7–18.
 31. Доходи місцевих бюджетів України : URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>
 32. Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік. URL: <https://decentralization.ua/news/17747>
 33. Семенець А., Тюріна Д., Кузькін Є., Ярмач, О. Статистичне дослідження формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2021. № 1(36). С. 310–319. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i36.227916>
 34. Савчук С. В. Вдосконалення планування дохідної частини місцевих бюджетів. Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень : монограф. / С. І. Юрій, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина. - К. : Кондор-Видавництво, 2012. С. 142–151.
 35. Асоціація міст України надала пропозиції до Бюджетної декларації на 2025–2027 роки. URL: <https://auc.org.ua/novyna/asociaciya-mist-ukrayiny-nadala-propozyciyi-do-byudzhetnoyi-deklaraciyi-na-2025-2027-roky>
 36. Вінницька О. А., Корнієнко Т. О., Чвертко Л. А. Місцеві податки як джерело доходів місцевих бюджетів. *Інтернаука. Серія «Економічні науки»*. 2021. № 11. Т. 1. С. 18–24.

37. Павленко О. П., Лагно О. О. Теоретичні аспекти формування місцевих бюджетів України. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». 2021. № 2-1. С 46–50. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2021-2-8>
38. Яренко Г. Перспективи ефективного впровадження податку на багатство в Україні. *Ринок цінних паперів України*. 2014. № 3-4. С.23–27.
39. Висновки Про виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік», затверджено рішенням Рахункової палати України від 11.04.2018 №10-4. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2018/10-4_2018/Vysn_RP_10-4_2018.pdf
40. «Національна стратегія доходів»: аналіз впливу на органи місцевого самоврядування. URL: <https://decentralization.ua/news/17374>
41. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року» від 27 грудня 2023 р. № 1218-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-natsionalnoi-stratehii-dokhodiv-do-2030-s1218-271223>
42. Західна О. Р., Закорко К. К. Функціонування об'єднаних територіальних громад в умовах воєнного стану. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка: Науковий журнал. Вип. 14. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 78–84.
43. Коваль В. Забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад: досвід країн ЄС. *Світ фінансів*. 2022. № 2 (71). С. 119–132. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1518>
44. Кириленко О. Фінансова самодостатність територіальних громад: сутність та умови забезпечення. *Світ фінансів*. 2022. № 4 (73). С. 68–80. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1559>
45. Вітківський П., Миколайчук В., Хом'як В. Сучасні тенденції формування доходів місцевих бюджетів. *Фінансове забезпечення сталого розвитку: збірник наукових праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету*. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. С. 52–55.

46. Лободіна З., Лушней Ю. І., Вітківський П. А., Хом'як В. Г. Контроль у сфері публічних фінансів: сучасні тенденції та результати здійснення. Дев'яті *Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія*: збірник наукових праць (м. Тернопіль, 17 листопада 2023 року). Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 106–111.
47. Лободіна З., Вітківський П., Миколайчук В., Вітреску І. Особливості горизонтального вирівнювання дохідної спроможності місцевих бюджетів в умовах війни. *Актуальні питання фінансової теорії та практики*: збірн. матер. Десятої заоч.-дистанц. конф. студентів і молодих вчених (м. Тернопіль, 26 квіт. 2023 р.). Ч. 1. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 141–144.
48. Нікіфоров П., Легкоступ І. Публічні фінанси в сучасній Україні: теоретичний та практичний аспект. *Економічний аналіз*. 2023. Т. 33, № 3. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/5826>
49. Шеїн О. Роль бюджетної політики у забезпеченні економічної безпеки України в умовах воєнного стану. *Економічний аналіз*. 2023. Т. 33, № 2. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/5702>
50. Дем'янишин В. Г., Ништа Ю. Р. Напрями удосконалення бюджетного планування доходів і видатків місцевих бюджетів в Україні. *Актуальні питання фінансової теорії та практики*: збірн. матер. Десятої заоч.-дистанц. конф. студентів і молодих вчених (м. Тернопіль, 26 квіт. 2023 р.). Ч. 2. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 40–41.